БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндеавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 10 ПЯТНИЦА №35 (6672).

Өртээ 2 көп.

УАУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫГЫ

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Чурт соңгулдага белеткеним турар, мартта эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтерин, а ол ышкаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтерин соңгуур. Амгы үеде соңгулда кампаниязы улам-на харысалгалыг үеже кирген болгаш депутаттарга кандидаттарның депшидилгези эгелээн. Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Алма-Атаның болгаш өске-даа хоорайларының, суурларының бүдүрүлгелеринге база албан черлеринге соңгулда мурнунуң баштайгы әртилээн хуралдары совет кижилериң бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиин, оларның төрөөн Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышканын, ажылчы чоннар партияның политиказын хажык чокка деткип турарын база катап чаа күш-биле көргүскен.

Амгы соңгулда онза кайгамчык болуп турар, ол болза Октябрьның 50 чылынга уткуштур чурт бистиң амыдыралывыстың шупту адырларының бүгү улусчу көрүдезинге белеткениң база коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа сорулгаларын чедиишкининг шинтпирлээринче күштерни мобилизастап турар юбилейлиг чылда әртер. Революция-биле тургустунуп тывылган Советтериң эрге-чагыргазы — улустуң эрге-чагыргазы — күрүнеи, бүдүрүлге болгаш ниитилелдиң ажыл-херээн эргелеп башкарарына калбаа-биле киржир арганы ажылчы чоннга ажыдып берген, социализмиң эң-не ыынчы болгаш хөй төлөөлекчилиг демократиязын бадыткан тургускан. Әртекен чартык түе чылда Советтер алдарлыг, улуг орукту әткен. Амгы үеде оларның ролю болгаш ужур-дузазы ам-даа улам өзер дээрзин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шинтпирлеринде онзалап демдеглээн. Социалистиг демократияны сайзырадгайжыдары, ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга Советтериң эрге-хүлээлгезин долу ажыглаары, күүсекчи органнарның, депутаттарның болгаш ажылдакчыларның харысалгазын күштелдирери эң чугула сорулга деп партия санап турар.

Депутаттарга кандидаттарны депшидериниге холбаштырган соңгулда мурнунуң хуралдарының политиктиг бедик идепкейлиг, болур-чогуур болгаш негелдериг байдалга әртап турарының ужуруында, Бодунуң маадырлыг күш-ажылы, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы-биле коммунистиг идеалдарга ханы бердингенин, оларның боттанмышкыны дээш демиеежиринге, чонунга ыынчы бараан болурунга беленин көргүскен бистиң чуртувустун эң эки оолдарынга болгаш кыстарынга совет кижилер бүзүрелди көргүзүп турар.

Советтерге депутаттарның баштайгы кандидаттарының аразында партияның болгаш күрүненің удуртукчуларының аттарын чер болганга улуг көдүрлүүшкүн-биле адаан. Бо чорук бистиң партиявыстың ленинчи дайынчы штабында, бистиң Совет чазаавыска бүгү улустуң ынакшылын болгаш идегелин тодаргай херечилеп турар-дыр. Ажылчы чоннар, эргечагырга органнарына кандидаттарга Москва чурттуг слесарь А. М. Карповту, Ленинградта ажылчын-чаартыкчы К. В. Говорушинин, башкы З. М. Гуляеваны база совхозта күш ажаакчыларының бригадири З. Н. Егорованы болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчы ажылчынарны болгаш колхозчуларны, әртемниг болгаш уран түүлүүн ажылдакчыларын, совет албан черлериниң ажылдакчыларын болгаш шериг албанныларны, коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни — бистиң ниитилелдиң бүгү кезектериниң төлөөлекчилерин депшиткеннер. Депутаттарга кандидаттар депшидилгелери социалистиг демократияның утка-шынарын, Советтериң ёзулуг улусчу характерлиин—В. И. Ленининиң тодаратканы-биле алырга, массалардан үнүп турар база массаларга таарышкан эргечагырганы, улусчу массаларның болгаш оон хуу-салымының дорт болгаш шуут-ла органының утка-шынарын база катап бүүрелдии-биле херечилээн.

Бистиң соңгулдаларывыска, кажан кезээдегизи ышкаш, соңгукчуларның баштайгы хуралдарыга-ла партия-биле улустуң бүзүлбас чаңгыс эви сиңиккен коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң бүзүлбас блогунуң күжү тодаргай көргүстүнген. Күрүненің ажыл-херээн кады чугаалажып, ниити кандидаттарны депшидери база деткинри партияны долгандыр бүгү ажылчы чоннарны улам сырый каттыштырып турар. Ол хуралдарның киржикчилери — коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер хөй-ниитиниң бедик индиринден санал-онал берип чүве чугаалаан, СЭКП-ниң ленинчи угланылышынын изин-биле түүлдүзүүп, партияның XXIII съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкининг күүседир, Октябрьның 50 чылын чогаадыкчы күш-ажылдың чаа-чаа чедиишкиннери-биле үткүүр чүткүлүүң дугайын медеглеп турар.

Бистиң хөй-ниитивистиң ханы кичээнгейин делегей байдалының айтырыглары база-ла хаара тудуп турар. Пролетаржы интернационализмниң ёзузунга партияның кижизиткени совет кижилер акы-дуңма социалистиг чурттарның чедиишкиннеринге, социализм база демократия, тайбың дээш империализмге удур демиеелге бүгү революстуг болгаш дешилгелиг күштерниң чедиишкиннеринге өөрүп, америк агрессорларга шинтпирлиг өйтүр шавышкынны бээриче көдүрүп үнген Вьетнам улусту идепкейлиг деткип турар. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээн, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжышкынын, социалистиг системаның күүзүн база чаңгыс эвин быжыглаарына күженнишкиннерни киирип турар ажылчы чоннар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы политиказын бүрүнү-биле билип база изин-биле деткин турар. Марксизм-ленинизмниң өөредигези, бодунуң интернационалчы хүлээлгезиниде ойталап база чаңгыс эпти үрөп турар кижилерни бистиң улус партия-биле кады чаңгыс эп-сеткилдиг бируу шаан турар. Совет Эвилелиниге удур өнчүк-чөңгээлиг кампанияны өскүдүп, кандыгдаа үүлгедиглерни кылырындан чалданмайын турар амгы кыдат удуртукчуларының үүлгедиглери бистиң чуртувустун миллион-миллион кижилериниң аажок килеңнээшкинин хайыктырган. Хөй кижи киржикчилиг митингилерге совет кижилер ол өнчүк-чөңгээлерин килеңнээшкин-биле каргап, оларга өйтүр шавышкынны берип, Совет чазактың февраль 5-те парлаан Медеглелин шинтпирлии-биле деткин турар.

Ажылчы чоннарның политиктиг идепкейниң өскени, соңгулда кампаниязының хөй талалыг улуг сорулгалары партия болгаш совет органнарга бедик негелдерни тургузуп турар. Амгы үеде соңгулдага ылап организастыг белеткелди хандырары база масса-политиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула. Партия организациялары аас болгаш парлалга пропагандазының база агитацияның бүгү хевирлерин, радиону база телевидениени ажыглавышаан, партияның политиказын, совет эрге-чагырганың бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, социалистиг тургузуушкунуң өндүр улуг артык күштүүн бүзүрелдии-биле таймылбырлаар хүлээлгелиглер. Чуртта болгаш даштыкыда болуушкуннарның ужур-утказын кижилерге тайылбырлап көргүзер, депутаттарга кандидаттарның дугайын соңгукчуларга таныштырар, юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжын улам калбартырынга бүгү талалыг дузаны чедирер.

Бо хүннерде улам көскү, тодаргайы-биле илереп турар совет ниитилелдиң чаңгыс эви, партияны долгандыр улустуң сырый каттыжышкыны — бистиң өндүр улуг коммунистиг ажыл-херээвистиң чаа тиилелгелериниң үндезини болур.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ Соңгулда XVIII

Бузулбас сырый каттыжышкын

Республиканың Дээди Совединиң депутаттарына кандидаттарны депшидеринге холбаштырган ажылчы чоннарның хуралдары Россия Федерациязында үргүлчүлеп турар.

Февраль 8-те Москваның Лихачев аттыг автомобиль заводунуң бир цегинге байырлал шинчи кире берген турган. Ол улуг заводтуң коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневти чаңгыс үн-биле депшиткен.

Найысылалдың Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунга соңгулда мурнунуң хуралы болуп әткен. Заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни адаан.

Москваның «Компрессор» заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралында СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшиткен.

Москваның шой эвилдирер «Станколит» заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ол бүдүрүлгениң хептекчилер бригадири И. В. Николаевти Россия Федерациязының Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшиткен.

Москваның Фрунзе аттыг хөвеи-саазын фабриказының коллективи ол бүдүрүлгениң сураглыг аргыкчызы М. С. Кубаткинни РСФСР-ниң күрүне эрге-чагырганының дээди органынга кандидатка депшиткен.

Москва чоогунда Калининград хоорайда механиктиг заводтуң ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары Москва областың Калининград соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришинни депшидер деп чаңгыс үн-биле шинтпирлээн.

Москва областың Подольск механиктиг заводтуң станок тудуушкун цегинге соңгулда мурнунуң хуралы болган. Оон беш муң ажыг киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитоновту депшидерин чаңгыс үн-биле доктааткан.

Ленинградта Ижорск заводтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралынга ол бүдүрүлгениң кан шуткукчузу П. И. Арсентьевти РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшиткен.

Ленинградтың Н. К. Крупская аттыг культура институдунуң студентилериниң, профессорларының, башкыларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективи ВЛКСМ ТК-ның секретары М. И. Журавлеваны депутаттың кандидадынга чаңгыс үн-биле адаан.

Ковровтуң экскаватор заводунга (Владимир область) соңгулда мурнунуң хуралы болган. Оон киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устиновту чаңгыс үн-биле депшиткен.

Саратовтуң ужар түүл заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономареви депшидер деп чаңгыс үн-биле шинтпирлээн.

Тула областың Новомосковск химия комбинадының коллективинин хуралы РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андроповту чаңгыс үн-биле депшиткен.

Миасстың автомобиль заводунуң үш муң ажыг ажыл-ишчилери боттарының хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцевти РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшидерин шинтпирлээн.

Ярославльдиң мотор заводунуң коллективи СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичевти РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшиткен.

Пенза областың Нижнеломск машина тудуушкун заводунуң коллективи СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаковту РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшиткен.

(СЭТА).

Эш Л. И. Брежнев Москвада эзеп келген

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар Чехослован Социалистиг Республикага чораш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 8-те Москвада эзеп келген. СЭКП Төп Комитединиң секретары эш Ю. В. Андропов база эш Л. И. Брежнев-биле кады эзеп келген.

(СЭТА).

А. Н. Косыгинниң Англияда чоруп турары

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Вильсоннуң аразында чугаалажыышкынныр февраль чедиде дүүш соонда база үргүлчүлээн. Делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны аңаа үргүлчүлээн.

* * *

Лондониуң лорд-мэри Роберте Беллинджер болгаш Лондон ситиниң каттыжышкыны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары дээш февраль сесте эртенги шайлалга тургускан.

* * *

Лондониуң чоогунда Боремвудте автоматтыг болгаш электрон-саналга аппаратуразы бүдүрер «Эллиот Отомейшн» дээр фирмага февраль сесте ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни чылыг болгаш хүндүткелдиг уткуп алган.

Совет чазактың баштыңнга байыр чедирер дээш хоорайның турттакчылары аалчыларлыг автомашиналар келириниң мурнунда-ла фирма бажыңының чанынга чыглып келген турган. А. Н. Косыгинни фирманың баштаар черинің даргазы сэр Леон Багрят биле техника министри Антони Веджвуд Бени олар уткуп алган.

Фирманың бүдүрүлгелериниң продукциязындан тускай белеткээн делгелгени А. Н. Косыгин улуг сонуургал-биле көрген. Оон соонда ол электрон-саналга машиналарын эптээр цехке чораан. Цехтиң ажылчын хөрөөженнери-биле, инженерлери-биле А. Н. Косыгин чугаалажып, технологиниң айтырыгларын сонуургап көрген.

Фирманың бүдүрүлгелериниң фото-чуруктарлыг болгаш тайылбыр бижиктерлиг альбомну совет аалчыга турасказал белээ кылдыр тудускан. Англияның болгаш ССРЭ-ниң араазында техниктиг кады ажылдажылгага болгаш садыг харылзааларын хөгжүдеринге калбаа аргалар бар деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Совет аалчылар фирманың бажыңындан чоруп турда, үнер эжикке манап турган хөй санныг кижилер оларны адыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет улустуң төлөөлекчилеринге байыр чедириишкининиң болгаш чаагай күүзөшкиннериң сөстери чаңгыланып турган.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары дээш Великобританияның премьер-министри Гарольд Вильсон февраль 8-те хүлээн алыышкын кылган. Ук хүлээн алыышкын Оланкастер-Хаузка болган.

"Космос-141"—ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

Черниң «Космос-141» дээр кылымал спутнигиниң эзлчеглиг салып ужудуушкунун бо чылдың февраль 8-те Совет Эвилелинге боттандырган. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгезин шинчилээр чорукту үргүлчүлээр сорулгалыг әртем аппаратуразын ук спутникте тургускан.

Әртем аппаратуразындан аңгыда, ол спутникте мегагерциң 19,995 частотазынга ажылдаар радио-дамчыдыкчы, орбитаның элементилерин ылап хемнээр радиосистема, приборларның болгаш әртем аппаратуразының ажылдап чорууруның дугайында медээлерни Черже дамчыдып бээр радио-телеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппаратура ёй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төөг келген информацияны сайгарып, таарыштыр ажылдап турар.

Деткивишаан, депшиткеннер

СУГ-БАЖЫ. Ол кежээ Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң клубунга кижи-ле хөй болган. Чыылганнар удаваанда залды долдур олурупкан.

Бо болза РСФСР-ниң Дээди Совединин депутаттарына кандидаттарны депшиткен республиканың полиграфистериниң, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылдакчыларының, Ак-Довуракты «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралдарының шинтпирлерин деткээн «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хуралыдыр. Болур соңгулда дугайында илеткелди партияның Каа-Хем райкомунуң секретары эш Сади кылган.

Совхозтуң мурнакчы механизатору, аныяк соңгукчу эш Сендажы сөс алгаш:—Төрөөн чурттуң төлептиг кижилери — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаңмааны Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединин депутаттарының кандидаттарынга идип үндүргенин түүлдүг деп деткип саналдап тур мен. Мээң саналымны совхозтуң ажылчыннары база бир үн-биле деткиир боор деп идегедим — дээрге, аалга адыш часкаашкыны дола хова берген. Оон ыңай эш Сендажы чыылганнарга Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадына кандидат Б. Ш. Долчаңмааның допчу намдарын тайыштырган.

Эш Сендажының саналын хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле деткап, үстүнде адаттынган төлептиг кижилерни дээш боттарының бадылаашкыннарын соңгулда хүүн —март 12-де бир үн-биле бээр дээрзин бүзүреткеннер.

Ол хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге болгаш район Совединге депутаттарының кандидаттарын база депшиткен, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутадынга кандидат кылдыр мурнакчы хойжу Мунзук Чамбыралович Мунзокпаниңны кандидатуразын хурал база-ла бир үн-биле депшиткен. Район Совединге депутаттарының кандидаттарынга бир, ийи, үш болгаш дорт дугаар соңгулда округтарындан соңгудар мурнакчы аныяк ажылчын, механизатор, ам токарлап ажылдап турар Авык Чагар-оолду, партияның Каа-Хем райкомунуң секретары Суге Садини, совхозтуң мурнакчы саанчызы Марина Натпитти, совхоз директору Олег Түгерин, мурнакчы хойжу Куулар Чөкпекти адаанар.

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКИИШКИН

Туранның амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы болган. Коллективтиң кежигүннери республика типографиязының, «Тээли» совхозтуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болгаш «Х Улуг Хурал» колхозтуң коллективтериниң РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарының кандидаттарынга Тываның № 855 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Чиңгине Секретары Леонид Ильич Брежневти болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң даргазы Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны депшиткенин деткиири-биле чыглып келгени ол.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. И. Габлитов районда соңгулдага белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайында илеткел кылган. Оон соонда индирге комбинатта даараныла мастерскаязының эргелекчизи Нина Михайловна Соколова үнүп келген.

— Тываның № 855 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединин депутаттарының кандидаттарына эштер Л. И. Брежневти болгаш Б. Ш. Долчаңмааны үстүнде коллективтиң депшиткени черле түүлдүг-дүр. Кандидаттарның кайызы-даа партия, совет ажылдарынга ур чылдарда ажылдап, боттарының бүгү билиин болгаш аргаларын чопчуп хөрөөгө берип келген. РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарының кандидаттарынга депшиттирген эштерни бүрүү-биле деткиириче силерни кыйгырып тур мен— деп, ол чугаалаан.

Бүдүрүлге черинің директору Алексей Иванович Костенков, дилиг материалдарының цегинің мастери Александр Иванович Зайцев болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан соонда, коллективтиң бүгү кежигүннери депутаттарга кандидаттарны бедик көдүрлүүшкүн-биле, чаңгыс кижи дег деткээннер.

Ол-ла хуралга Бии-Хем район Совединин депутаттарына кандидаттарны база депшиткен. Комбинаттың эң эки бүдүрүлгечилери: даараныла мастерскаязында хөрөөжен хөп даараарының мастери Коммунелла Кузьминична Пичугиналы, чазанылга цегинде станок башкарыкчызы Валентина Алексеевна Мельчугованы болгаш бүдүрүлгениң удуртукчузу эш Костенковту хуралга чыылганнар район Совединин депутаттарының кандидаттарынга депшиткеннер.

Бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга

Россия Федерациязының Дээди Совединин депутаттарына кандидаттар депшидеринге холбаштыр ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хуралдары бистин республиканың чер-черлериниде үргүлчүлеп турар. Оон-биле кады Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттарга кандидаттар депшидилгези база эгелээн.

Чөөн-Хемчик районда, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының соңгулда мурнунуң хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эрткен. Аңаа 353 кижи киришкен.

Совхозта партком секретары Куулар Комбукай ажылчыннарның ниити хуралын ажыткаш, Чыргакы сумму Совединин күүсекомунуң даргазының оралакчызы башкы Григорий Канчыыр-оолга кыска илеткел кылыры-биле сөс берген. Юбилейлиг чылда болур соңгулдазын ужур-дузазының дугайын илеткелчи тайылбырлап чугаалавышаан, соңгулда мурнунуң хуралдарынга чоннуң бедик көдүрлүүшкүннүг кирижин турарын демдеглээн. Оон соолунде РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарының кандидаттарынга Тываның № 855 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаңмааны депшидерин деткээн.

Алдарлыг хову ажылдакчылы Куулар Семис-оол сөс ап чүве чугаалаан, бистин республиканың Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чыргакының № 53 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга республиканың социал-хандырылга министри Александр Бурбуевич Дааванны депшидерин саналаарга, Чыраа-Бажы ортумак школазының директору эш Мандык, ажылчын К. Оолак, Шых-Бажы суг-бараан фермазының эргелекчизи Ш. Монгуш болгаш өске-даа эштер ону изин-биле деткээннер.

Кыдат чөңгээчилерге каргыш

Кыдат эрге-чагырганың үүлгедиглери бистиң Төрөөн чуртувустун ажылчы чоннарының дүрүм ёзугаар килеңнээшкинин хайыктырып турар. Кыдатта антисоветтиг чүдек-бужар пропагандага удур, ССРЭ-ниң Пекинде элчин черинің ажылдакчыларынга болгаш өске-даа совет хамаатыларга хамаарыштыр хулиган үүлгедиглерге удурланышкынының митингилери Москвада болгаш чуртун өске-даа хоорайларында бо хүннерде эртип турар.

Совет кижилериниң ыыдажыш билир чоруу өй-чижектиг болгаш Совет Эвилели бодунуң хамаатыларының аймыл чок чоруун база бодунуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаар дээш, байдалдан болдунган хемчеглерни алыр әртени бодунга арттырып турар дээрзиниң дугайында сагындырыны кылган Совет чазактың медеглелин ол митингилерге санат берген кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүгүүнүн турар.

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң 1500 ажыг ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары февраль 7-де цехтериниң бирээзинге митингиге чыглып келген. Кижилериниң туткан лозунгларында мынча деп бижээн болган: «Совет улуска удур өнчүк-чөңгээлерни соксадырыр негеп тур бис!», «Кыдат чарылдырыкчыларга каргыш четсин!», «Мао Цзэ-дуниуң бөлүүнге каргыш четсин!», «СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың политиказын деткип тур бис!»

Совет кижилерге удур кыдат чөңгээчилериниң үүлгедиглерин болгаш Кыдатта антисоветтиг дембээрелди өскүдүп турарын ораторлар боттарының килеңниг чугааларынга шинтпирлиг бируу шаан турган.

— Мао Цзэ-дуниуң болгаш оон чалчаларының аажы-чаны мээң сагыш-сеткилимни ханы киленнедип турар-дыр. Совет улуска удур өнчүк-чөңгээ болгаш авантюра оларга үүле каргыш-киленни чедирип болур дээрзин бүзүрел-биле чугаалап болур—деп, эдиктирикчи А. В. Ионов чугаалаан.

— Кыдат удуртукчуларының Совет Эвилелинге удур үүлгедиглери империализмниң агрессчи күштериниң дайынзырак дембээрелиниң өскүп калбарарынга таарымчалыг байдалдарны харын тургузуп турар-дыр— деп, техниктиг контроль килдизиниң начальниги В. Д. Гайдуков онзалап демдеглээн.

Күрүнелер аразында дипломаттыг харылзааларының төөгүзүнге турум кербээн үүлгедиглерни кылып турар кыдат чөңгээчилерни инженер Р. В. Тишинева, ВЛКСМ комитединиң секретары А. Комиссаров болгаш оондаа өскелер шинтпирлиг бируу шапыыаан, Совет чазактың медеглелин изин-биле деткээннер.

КУР-ның ССРЭ-де элчин черинге резолюция тыысыл бээри-биле аңаа баар боттарының төлөөлекчилерин митингиниң киржиктилери соңгуп алган.

Кыдат удуртукчуларының боттарының чарылдырыкчы болгаш хоралыг политиказы-биле совет болгаш кыдат улустарының аразында найыралды бакыырадып турарынга ханы килеңнээшкин ол резолюцияда илерчейлеттинген.

* * *

Москваның шой шуткуур «Станколит» заводунуң коллективи, Ленинградта СЭКП-ниң XXII съездизи атты металл заводунуң муң-муң турбина-хоолай тудугжулары, Казахстанның Семипалатинск облазының район төвү—Урджарның чурттакчылары, Москвада нефть-химия болгаш газ үлетпүрүнүң академик И. М. Губкин аттыг институдунуң профессорлары, башкылары, студентилери, ажылдакчылары, чаа тудуг материалдарының Бүгү-эвилел әртем-шинчилел институдунуң әртемденнери, инженерлери, лаборантылары, өскедаа будүрүлге, өөредилге болгаш албан черлериниң коллективтери Кыдатта хулиганнарның өөжээниг болгаш чүдек-бужар үүлгедиглериндеи бодунуң хамаатыларын камгалаар талазы-биле Совет чазактың медеглелин бистиң чуртувустун улустары бүрүн деткип турарын кыдат эрге-чагырганларга шыңтыы сагындырбышаан, Пекинде совет элчин черинің чанында хүнөөбиннерниң дерзин үүлгедиглерин организастап турар кыдат удуртукчуларының чүдек-бужар аажы-чанын, политиказын шинтпирлиг каргаш, килеңнеп турар.

(СЭТА).

Кызылдың № 2 АТА-зының мурнакчы чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эш И. Федоров чугле будүрүлге талазы-биле эки көргүзүглерлиг эвес, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Кызыл-Хавак шахтазы биле электростанция аразынга хөмүр даш сөөртүп тургаш, хөй-ниитиниң автоинспектору хүлээлгезин эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: И. Федоров.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Бистиң партиябыс аграр политиказының болгаш көдээ ажыл-агыйны улуттурунуң экономиктиг методунуң амыдыралчы күштүүн колхоз, совхоз бүрүзү, көдээниң ажыл-ишчи бүрүзү херек кырында көрүп турар. Тыва АССР-ге 1966 чылда көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин хөгжүдер талазы-биле түңнелдер ол дугайын көскүзү-биле бадыткан турар. Тываның колхозтары, совхозтары эрткен чылын багай эвес дүжүттерни өстүрүп алган болгаш куш-ажылдың, акша-хөрөңгилериниң өлөөн өскөөн чарыгдалдарын үндүргеш, көдээ ажылагый продуктуларын хөйну алганнар.

Республикага эрткен чылын үш чүс муң тонна чыгам тараа ажаап алдынган, азы 1965 чылдагызындан 135 муң тонна хөй болган, тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 11 центнер. Сөөлгү ийи чылда тарылга шөлдериниң структуразын тодарадырын, чер-черниң хөрзүн-климаттыг байдалдарынга хөй дүжүтү бээр культураларны болгаш сорттарны тарыырын колхозтар, совхозтар боттары шиитпирлеп келген. Ол-ла үеде чайын аңдарган черлерге тарылга 25 хуурга калбарган. Республикада «Саратов-29», «Скала», «Мильтурум-553», «Харьков-46» деп кызыл-тастың бедик дүжүттүг, райончуткан сорттары тарылганың 77 хуузун өлөөр апарган. Сөөлгү үш чылда 94,2 муң га шөлге химиктиг арга-биле бок үнүштерни үзүткөөн, 132 муң га шөлге көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары-биле демиселдиң хемчегдерин чоруткан. Хөрзүнге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгери көвүдеп турар апарган. Хөрзүнү болгаш тарылгаларны сайзырадып ажылдаары мурнукузундан экижип, суттарылгалыг черлерни ажыглаары, ылаңгыя барыын талакы районнарда, өлөөн көвүдеп турар.

Таңды районнуң чер ажылдакчылары тараа культураларының гектардан 14,5 центнер дүжүдүн ап, тараа бүдүрер планын бүдүн чартык катап, а күрүнеге садарын 239,6 хуу күүсеткен. Бо район республиканың тараа культураларының тарылгазының үштүн бир кезиин өлөөр болза, тараанның ниити чылдазы 42,5 хууну, бараанныг тараа 52,5 хууну өлөп турар. Тараа дээш демиселге мындыг тиилелгени чедип алгаш, Таңды район РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш БЦСПС-тиң Кызыл түгүн 5 муң рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады чаалап алган. Ол ышкаш эрткен чылын Бии-Хем, Каа-Хем районнарның тараажылары эки ажылдааш, күрүнеге хөй тараанны бергеннер. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем болгаш Тожу районнарның ажыл-ишчилери база багай эвес ажылдап, сөөлгү чылдарда тараа культураларының дүжүдүн өлөөн бедиткен болгаш чүгле боттарының иштики хереглелин хандырып турар эвес, харын оларда артыкшылдыг тараа бар бооп, тараа садып алышкынынга шыдаар шаа-биле салышкынны киргеннер.

Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң трактор-ховуу ажылының бригадазы (бригадири эш М. Петров) 3372 гектар шөлге га бүрүзүнден 20,6 центнер, дүржулга станциязында эш Н. Калининниң баштаан бригадазы 1730 гектар шөлге га бүрүзүнден 21 центнер дүжүттү алган. Бо эки көргүзүглер эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннеринге үндезилөөш, черге өзүлүг өө болганының үре-түңнели болур. Сорттуг тарылгалар, бедик шынарлыг үрезиннер, чайын аңдарган арыг чер, күскү эрте аңгыс аңдарылгазы, хөрзүнү болгаш тарылгаларны кончуг эки ажылдап кылыры, бок үнүштер-биле болгаш хоралакчылар-биле химиктиг демисел, чажылганың өң эки хуусаалары, участоктарга культураларны шын шилип алганы — бо бүгүнү кириштиргеш, чер ажылының эртемге үндезилөөн системазын ында боттандырып турар.

Тес-Хем, Өвүр районнарга кукурузаның га бүрүзүнден 210—250 центнер ногаан массазын, а «Тес-Хем» совхозка бүгү суггарылгалыг шөлге га санындан 300 центнер ногаан массаны алган. «Сукпак», «Совет Тыва», «Межегей» совхозтар муң-муң гектар шөлдерге кукурузаның га бүрүзүнден 150—200 центнер ногаан массаны алганнар.

Малчыннар боттарының эрес-шудургу куш-ажылы-биле сут бүдүрериниң планын ажыр күүсеткеннер. Колхозтарның, совхозтарның фермаларынга 32 муң тонна хире сүт саг-дынган, азы 1965 чылдагызындан 2,2 муң тонна хөй, күрүнеге сатканы база 2,8 муң тонна хөй болган.

Хойжулар дүктү бүдүрер болгаш садар онаалданы эки күүсеткеннер. Бүгү чүүн малдар өзүлделиг болган, чаш төл хөй алдынган, малдың чемгерилгезин организастаары өлөөн экижөөн.

Эрткен чылын Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери өскелерден дээре ажылдааннар. Район мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын дыка ажыр күүсетпишаан, сүттү, дүктү бүдүрерин база көвүдеткен. Бии-хемчилер малдың баш санын өстүрбүшаан, продуктулуун илези-биле бедиткеннер. Районга бир инекке онааштыр сүт саалдазының планы 1541 кг турган болза, хөрек кырында 1680 кг болган, а хөй бүрүзүнден кыргылда 2,93 кг четкен, азы мурнуку чылдыындан хөй санынга 340 грамм немешкен. Районга интенсивтиг арга-биле семирти азыраан малдарның ортумак дириг дензизи 438 кг, арыг алдынган немелде дензи 188,9 тонна болган. Малдың хорамчазы, ажыл-агыйжы эвес чоруктан чидириглер эвээжээн.

Бии-Хемниң малчыннарының чедиишкиннери — казымаккай күш-ажылдың, партия болгаш өске хөй-ниити организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң организакчы болгаш политиктиг ажылының үре-түңнели болур. Бүгү сут-бараан фермаларында саалда агрегатларын тургускан, бүгү ажыл-агыйларда бызаалларны интенсивтиг өстүрүп, мыйыстыг бода малды азырап семиртип турар. Өлөөн хөй фермаларда кылымал сүттү чыл дүргүзүнде бүдүрүп турар, Бии-Хемге тарып бөөсадылганы, хөй ажылынга кышкы оолдаашкынны, хураганнарны сакман аргазы-биле доруктурарын шагда калбаа-биле ажыглаан. Фермаларга натура болгаш акша-биле немелде төлевирден ангыда, саанчыларның ажыл стажын, бүдүүлгө көргүзүглерин, зооветеринарлыг курстуң тускай программазын күүсеткенин барымдаалап тывыскан класын өзугаар ажыл төлевиринге 15—20 хуу немелдени доктааткан. Бо дээрге өске районнарда чоруттунмайын турар чаа чүүл-дур.

Бо чедиишкиннери-биле бии-хемчилер районнарның социалистиг чарыжынга чаңгыс чылда ийи удаа тиилекчи болган. 1966 чылдың түңнелдери-биле СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун ол районга тывыскан.

Таңды, Улуг-Хем районнарның малчыннары ажыл-агый чылын багай эвес түңнелдер-биле доозуп, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүсеткеннер.

Малчыннарның аразында «Көк-Тей», «Межегей» совхозтарның малчыннары оналанып, саар инек бүрүзүнден 2006—2059 кг сүттү саап, бирги, ийиги черлерни өлөөннер. Колхозтарның саанчыларының аразынга социалистиг чарышка Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтуң саанчылары тиилекчи болуп, инек бүрүзүнден 1979 кг сүттү сагган. Ийиги черни Бии-Хемде «Искра» колхоз өлөп, инек бүрүзүнден 1945 кг сүттү сагган. Үшкү черде ол районнуң «Кызыл тараачын» колхозу. «Искра» колхоз хөй бүрүзүнден 3,3 кг дүктү ап, база өң дээре көргүзүглүг болган. Хойларның дүккүр продуктулуун бедидер талазы-биле «Элегес», «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтар, дүржулга станциязы, «Кызыл тараачын» колхоз база эки түңнелдерлиг. Каа-Хемде «Тиилелге», Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездизи аттыг, Бии-Хемниң үстүнде ийи колхозтары чүс хойга онааштыр 90—97 хураганны ап, өскелерден дээре болганнар.

Сут-бараан фермаларының аразынга чарышка «Межегей» совхозтуң Кара-Булун фермазы (эргелекчизи эш Н. Кудрин) тиилеп, инек бүрүзүнден 2782 кг сүттү сагган. Ийиги черде «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазы кирген.

Менди доруктурар дээш

Эрткен чылын Ооржак Эрес-оол 120 чаш бызааны хүлээп алгаш, оларны семис-чаагай кылдыр доруктуруп, ажылдап турары Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазының дээре бызаа ажаакчыларының бирээзинге санады берген. Ам ол аныяк комсомолчу база чаш бызаалар кадарып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, совхозунуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының дуржулгалыг бызаа ажаакчызы, коммунист Ооржак Комбуну чарышка кыйгырган.

Н. ООРЖАК.

* * *

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң дуржулгалыг ивичизи Кузенек Дарыймаа 158 ивини үш чыл улаштыр менди кадарып, баш санын остүрүп келген. 1965 база эрткен чылын ол төрүүр чүс мындыга хамаарыштыр 100 анайны менди доруктурган. Колхозтуң ивичилериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болган.

Дарыймаа Хоятовна 8 ургуларның иези, дуржулгалыг ачы, ажылдап турары Уузу иви фермазында агитатор.

Бо чылын Д. Кузенек төрүүр чүс мындыга онааштыр 100 анайны менди алыр социалистиг хүлээлгени алгаш, Шеңнелиг иви фермазының ивичизи Ак Шыңгылайны чарышка кыйгырган.

Г. САНЧАЙ.

Хойжулар, хураганнар бүрүзүн менди алыылы!

Чараш сүрүү одар долзун

— Чоланыг дааның мөөс талакы өдөөнде Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Хөнделен салбырының хоочун хойжузу М. Монгуштуң кыштаа турар. Ам оон коданында бар төрүүр 370 хоюнуң 280-ни оолдаан, хураганнары шупту менди. Чаш хураганнар мөөс талада, хүннээрек, ыжык кышкы турлагга сергек өзүп-доругуп турар. Дуржулгалыг хойжу оларны болгаш чаа оолдаан хойларны эки чемгерип турар— деп, көдээ бижикчи эш **Д. Монгуш** бижээн. «Куш-ажылчы кызыл тук» орденниң эдилекчизи, Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң мурнакчы хойжузу Михаил Чимбин, база ол совхозтуң ивек кадарчызы Тулуш Данчат-оол оларның Тарлаг школазының өөреникчилери-биле ужуражып, малчынның солун ажыл-хөрөктериниң дугайын таныштырганын ол школаның директору эш **Х. Санчай** чагаазынга дыннаткан.

Ыраккы Менгүп-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжулары бо юбилейлиг чылда онза өөрүшкү-маңнайлыг ажылдап, ол төөгүлүг ойта төлептиг куш-ажылчы чедиишкиннерни өргүүр сорулганы салганнар. Бо хүннерде ажыл-агыйда хөй оолдаашкыны массалыг өгелей берген. 1924 хөй оолдаан, оларның хураганнары шупту менди алдынган. Хойжулар М. Седен, С. Харлыг-оол, И. Улуг-Карак, С. Калдар, Д. Биче-оол, С. Одай-оол, Д. Малдаңай, И. Шиилей олар төрөөн хөй бүрүзүнүң хураганын менди алыр дээш бүгү чүүлдерни кылып, кызымак ажылдап турарлар. Колхоз баштаар чери хөй оолдаашкыны массалыг өгелөөн коданнарже сакманщиктериниң баштайгы болуун чоруткан, ол коданнарны мал чеми, концентраттар-биле бүрүн хандырган. Хойжу коданнарже мал чеми, сүт, оттулар ыяш сөөртүүлгезинге 3 автомашинаны доктаамал быжыглаан, хойжуларның амыдырал хандырылгазында 2 автолавканы тургускан. Ол дугайын эш **С. Шыдыраа** биске медээлөөн.

База бир өөрүнүү медээ. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң № 1 хойжу бригадазындан көдээ бижикчи эш **О. Данчоолдуң** биске дыннатканы: «Ол бригаданың хойжулары У. Буулар төрөөн 231 хоюндан 235, Ч. Монгуш төрөөн 213 хоюндан 217 хураганны менди алганнар. Бригаданың төвүнде 17 тонна сигенни курлавыр кылдыр сөөртүп чедирген. Ында кызыл булун, чунар-бажын, кудук доктаамал ажылдап турар». Ол-ла районун «Сүт-Хөл» совхозунуң Киров салбырының хойжулары М. Чымба, О. Чулдум, К. Хөөкүй-оол, сакманщиктер М. Шыгжаа, М. Анай-көк, Д. Чавал, О. Соскармаа, К. Хандок, М. Аптан-оол оларның малдың чаш төлүн менди ап, хүр кыш ажырарынга ооң ажаалдазын, чемгерилгезин экижидери улуг ужур-дузалыг деп чүвени шын билип, бедик харысалгалыг ажылдап турарының дугайын эш **Монгуш Төгүс-оол** биске бижээн.

Чаа беш чылдың ийиги чылының февраль айы орту кирип, чылыг, хүннээрек хүннер частың тыныжын өккеп турар апарган. Республиканың хойжулары мал оолдаашкыныңың массалыг өгелөөр үезин эки өгелөөн. Оларның эки ажыл-хөрөктериниң, баштайгы өөрүшкүлериниң дугайында чагаалар республиканың чер бүрүзүнден редакцияга кээп турар. Баштайгы өөрүшкүлер-биле кады, бо харысалгалыг, чымыштыг ажылда четпестер, ажылды кыры-биле көөр чоруктар, хоозун шуугаашкыннар чок деп болбас. Оларның дугайын хойжулар хуралдарында, дуржулга солчуушкуннарында чугаалажып, бо талазы-биле боттуг ажыл-хөрөктөрге шилчин, чогуур түңнелди үндүрери чугула. Бистиң чонувустуң шаг-үеден бээр «хойлуг кижи каас» деп чоргаарал-биле чугаалажып, хөй ажылы бедик харысалганы, мергежилди, хүн бүрүде шудургу куш-ажылды негээр деп айтып турарының үндезини база ында-ла болгай. Ынчангаш бо үйгу-дыш чок чымыштыг иштиг кижилериңе чедиишкиннерни күзеп, оларның чараш сүрүү одар долзун деп йөрээп турар бис.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжулары М. Самбуу, Х. Чимба, Ч. Чапсыл, Т. Маады, К. Салчак, С. Баазан олар төрүүр чүс хойга онааштыр 102—103 хураганны, хөй бүрүзүнден 2,9 кг дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларның коданнарында хойлар массалыы-биле оолдап өгелөөн. Ам олар эрги хураган кажааларын улам чылыглап, чаа хураган кажааларын, тудуп ап турарлар.

А. ОЮН.

* * *

Ниитиниң малының чаш төлүн менди алыр дээш ажылды Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Көк-Тейде хойжу бригадазының хойжулары база калбарткан. Амгы үеде оларның коданнарында хойларның массалыг оолдаашкыны өгелөөн.

Ол бригаданың хойжулары М. Дамдыңның коданында төрөөн 113, О. Баянныында 130 хойларның хураганнары менди алдынган. Хойжуларга одаар ыяш, суг, мал чеми сөөртүлгезинде чоланчылар Д. Калбак-оол, О. Казарак, О. Сыкыжык, К. Комбуй-оол, Б. Дылдый олар эки ажылдап, хойжуларның чагыгларын ак сеткилдиг күүседип турарлар.

С. КАРТЫГ-ООЛ.

* * *

Эрткен чылдың бо үезин-биле дениәрге, Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң № 4 салбырында шөөр мал кышталадыышкыны бо чылын эки. Хойжуларже мал чемнерин четчир хемчөлдүн-биле сөөртүп чедирген. Ам сакманщиктерни чорудуп турар. Хойжу коданнарда мал оолдаашкыны массалыы-биле өгелөөн.

Д. ШУЛУУ.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» колхозунуң комсомол организациязы 32 аныяктарны хойжу коданнарже сакманщиктедип үндүрген. Хойжулар Д. Санчынның коданында 242, Х. Тулуштуң 240, Т. Сундуй-оолдуң 180, А. Хандыванның 180 хой оолдаан, оларның хураганнары шупту менди алдынган.

Сакманщик аныяктар Зоя Даваакай, Зоя Ырбаан-оол, Валя Шериг-оол, Лида Апыр-оол, Нина Санчы олар эки ажылдап, боттарының хүлээнген чаш хураганнарын семис-шыырак кылдыр доруктуруп турарлар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

* * *

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Чоза деп черде хойжу бригадазының коданнарында чаш хураганнар хүн бүрү немежип турар. 700 ажыг хураган ниитиниң малынга немешкен.

Хойжу К. Санчат-оол 155 хойдан 156 хураганны ап, ам дээрезинде хөй олчалыг кижи ол бооп турар. Ооң дараазында К. Дадар-оол, М. Мижит-Доржу, М. Уйнук-оол олар чорун, коданын чаш мал-биле хүн бүрү байдыып турарлар.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

САРЫГ-СИГЕН ОДАРЫНДА

Эглип баткан Эзжам упунуң өөр-дагыр оруктарын эдерип хап орарга, кижиниң караанга мындыг чурумал костур: арай бедик-бедик даглар курлаанга чедир берзеннгкен дег — кара, ооп кудуудур — ак. Оргу черлериниң өзүү костүп чыдар. Хаттан-на боор оң, чоогаларда хар кылын. Чер болганда харның дески эвези бо чылын ол кайда-даа чуга дүшкенин херечилеп турар.

Кускун ховузунуң бертче шигдей тонген ужунда Сарыг-Сиген деп черде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хойжузу коммунист эш Чаш-оолга баштаткан № 3 хойжу бригаданың малчыннары ажылдап, чурттан турар. Ырактан-на бараанны илден, крыша чок бичежек ийи бажың, кидие ог, хой кажаазы, хойлар сигенниедир чадагай кажаа — бистиң баштай чеде берген черивис, бригадириң кыштаа ол болган. Коданга чоокшулап келирге, ында мал-маганның, кижилериң ыыт-шимээни сагышка кандыг-ла бир онзагай хөлзөөшкинни болдура бээр. Малчын иштиг ол бодуун кижилериң ажылхерээ оларның боттары-биле үр чугаа чокка-ла тодаргай апаар.

Бистиң орта четкениве хүн кодан хой Сарыг-Сигениң бертерин оттап хүнзөөш, кышкы хүн даг бажында олуруп чорда, аалче шуужуп кирип турган. Малчынның баштайгы олчазы— январьда торуттунген 180 ажыг хураганнар чылыг үгектерлиг, онча-менди доругуп турар. Багайла чүве, олар бригадир-кадарчы-биле оон дузалакчызының чурттан орар бажыңнарында турары — ол-ла кончуг. Саамчаан иелери кайы-оранчоктан эдерге бажың иштинде үгектерде хураганнар үзүк-соксаал чок, соңугмурнут алгыржып туруп бээрге, өөренмээн кижиге хөлзенчиг-ле чораан. Ынчалза-даа олар чежеда ынчап, кулак үюталдырып турда, күжүр сакманщиктер багай бачытка алыспас — эмзирер, чагыштырар үе-шагы келирге, чүгле ынчан оларны үгектеривден ийилеп, чаңгыстап үндүрүп турган, иелериңе ыдып бээрлер. Моңу көргеш, «болар-даа даанган ажыл-үүлезин эки билир-дирлер» дээрзинге кижи бүзүрей бээр.

1966 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 103 хураган, бир баштап-на 2,7 кг дүк алган, совхозтуң бүгү хойжуларының чарыжынга үшкү бригададан база бир дээре черин өөлөөр кижи бригадир боду болур дээрзин кым-даа мурнунда бодаваан. Ынчалза-жок, кызымаккай, чүткүлдүг ажыл-ишчи ындыг өөрүшкүнү кымга-даа эккеп болур дээрзи хойге биддингир боор. Бо дээрге Чаш-оолдарның ажылгыр-кежээзинин, хойнуң херээ дээш сагыш аарып чоруурунуң херечиви-дир.

— Бо үгектерде турган хураганнар мындаа, кончуг соок түлүүнде төдүттүнген чүве. Нургулайы бо чылдың баштайгы ийи айларында оолдаар кыдыр тарын боозаттынган 315 баш хойлуг улуе бис. Сөөлгү хүннерге чедир төрөөн хойларның хураганнары шупту менди. Кедереп турган сооктан чаңгыс-даа чаш мал ышкынмаан улуе, ам соок чымчай бергенде, кайын тоор деп бис — дээш, Максим Кыргысович, каждайы Серецмаа Кыргысовнаже көре-дир.

— Шында-ла № 3 бригаданың малчыннарында бисте дег, хойлары ынчаар хой оолдаап аалдар чок боор. Кол өзөөн көөр кижи болгаш, мындаа кончуг соокта бир кезек када то кай бээрге сеткилим амыравайн турган. Чаш хураганнарны бажыңнарыныска, арай мандый бергеннерин улуг кажаага иелери-биле кады хоңдуруп турган менди үндүүс. Каржы-ла соок болгаш барды. Эккеп алганывыс мал чемнери четчир, моон соңгаар барыктыг боор, ынчалза-даа дыка салдынып болбас—деп, Серецмаа Кыргысовна сергөөн сеткилин иелеретти.

Серецмаа Кыргысовна чылдың кайы-даа үезинде ниитиниң малын ажаап кадагалаарынга улуг кадарчыдан дудак чок ажылдавышаап, өң берге үе — кыжын торуттунген хураганнар доруктурарының чымыштыг ижин чыл бүрүде бодунуң холунга ап келген. Бо талазы-биле үр чылдарда чедип алган арга-дуржулгазын аныяк сакманщиктерге күзелдип-биле дамчыдып, иелери тоттурбае, азы ырбыска, багай хураганнарны бодунга тускай үзүп алыр турган. Ооң өөредип кааны сакманщиктер ам Чаш-оол баштаан бригаданың малчыннарында база чедиишкиниг ажылдап турарлар.

Ам дуржулгалыг сакманщик ийи дузалакчылыг. Олар дээрге коданда ам бар чаш хураганнарны менди доруктуруп алыр дээш шыңгыы демиеежин келген аныяк сакманщиктер Зоя Кара-оол (үстүнде чурукта) биле Валентина Севээн-оол-дур. Аныяк кыстар малчын өрегениң ээлери-биле бир домей, моон соңгаар немежир чаш мал бүрүзүн менди доруктуруп өстүрер сорулгалыг.

— Боду чедиишкиниг болурундан аңгыда бүгү бригаданың херээ дээш база сагыш аарыыр боор-дур. Бо үеде кодан бүрүзүнге чем курлавырлары арбыш турары эргежок чугула. Ынчангаш хойжуларда мал чемнери немей чедиртинген. Дөрт кодан төрүүр 1245 баш хойнуң 450 хирези оолдаан. Хорамча чок. Бөдүүн чемнерден аңгыда кыштаглардa суда база бар. Бо кышка эрткен чылдардан артык белеткелдиг кирген болгаш, кыштаглаашкын чүгле биспинде эвес, өске-даа бригадаларда чедиишкиниг эртип турары иле-дир. Моон алырга бо чылын бригада 100-ке 95 хураган, бирээге 2,5 кг дүк онааштыр алыр дээнин ыяавыла күүседир. Мен бодум социалистиг хүлээлгемни албан күүседир мен—деп, Максим Кыргысович биске тайылбырлаан.

Ооң соонда Максим Чаш-оолбиле салбырның бүгү коммунистериниң хуралынга ужуражы берген бис. Салбырда мал кыштаглаашкынының амгы байдалының дугайында доңчу информасты зоотехник эш Начын-оол кылгаш, салбырның ылаңгыя шөөр малының кышкы байдалының дугайында тодаргай анализти берген. Орта коммунист эш Чаш-оол мынча дээн:

— Совет кижилериниң амыдыралында бо чыл онзагай чыл болур. Барып-барып юбилейлиг чылда багай түңнелдерлиг болур болза, хойге ыяпчыг апаар. Ынчангаш бистиң ажылывыста бар четпестерни чок кылыр дээш, борта бердинген санал-онаалдан кижи бүрүзү чогуур түңнелди кылза чогуур. Бистиң бригада Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болурунуң байырлалынга чедир бүгү планныг сорулгаларын албан күүсеткен турар дээрзин хойжу коллективтин мурнундан айыткап тур мен.

В. МОЛЬБИ.

СОҢГУЛДА ХҮНҮ — МАРТ 12-ГЕ

Белеткел шапкынчаан

Чөөн-Хемчиктин Чыраа-Бажы суурга чоруурга, чоннуң чугаазы колдуунда-ла соңгулда дугайында. РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер бо суурда шапкын чорун турар. Бо ажылдарны партия организациязы болгаш агитаторлар кол башкарып келген.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң девискээринде партия эге организацияларының секретарларының, агитколлективтер удуртукчуларының болгаш өске-даа активтерниң хуралын совхозта партком чыылдыргаш, соңгулда кампаниязының үезинде агитас-массалыг болгаш организастыг ажылдарның сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Ооң өгелөөш, агитаторларның ажылын идепкейжидип, тус-тус участоктарга чаа агитаторларны шыырак билиглиг аштерниң иштинден немээн.

Ам үеде агитаторлар боттарының участоктарында соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын чоруп-шаан, соңгукчулар даңзызын четче, шын тургузарынга көдээ Советке дузалап, агитпунктуну, участоктарны дериринге ылаңгыя башкылар улуг дузаны чедирип турар.

О. САТ.

Чырык отчугаш

Респотребсоюз клувунда № 5 агитпунктунуң оду бо хүннерде орайга чедир чыып турар. Бо агитпунктуга хамааржып турар Күрбанк конторазында, Социал хандырылга министерствозунда, респотребсоюз баштаар черинде парторганизациялар соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды күштелдирген.

Бо хүннериниң бирээзинде респотребсоюз клувун соңгукчулар долдур олурушкан. Ол хүн лекция болур деп чарлаал соңгукчуларга четкен турганы ол. Лекция болза Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы политиказының дугайында болган. Партияның болгаш чазактың чоптуг болгаш шыныг иштики база даттыкы политиказының дугайында солун фактыларны, чижектерни соңгукчулар оон билип алган. Ооң-биле чергелештир, соңгукчулар делегейде болуушкуннар талазы-биле, ылаңгыя Вьетнамга удур америк агрессиянын, Кыдатта болуушкуннарның дугайын сонуургап, хөй айтырыгларны салгылаан.

№ 5 агитпункт соңгулдаларга белеткел үезинде болунуң чорудар ажылын тодаргай планнаан болгаш ону шыңгыы боттандырып турар. Агитаторларын хүн бүрүдеги дежурныйлаашкынын кежээкиниң 21 шакка чедир организаестаан. Ол үе иштинде соңгукчулар кээп, боттарының күзөөн айтырыгларынга харыны ап турар. Агитпунктуга янзы-бүрү массалыг хемчегдер чорудары база кордүнген. Чоокку үеде соңгукчуларга бот-тывынгыр артистер концерт көргүзер.

Агитпунктуда соңгукчуларга таарымчалыг байдалдар тургустунган: чылыг, чырык. Столдарда янзы-бүрү солуннар. Шыдыраага сонуургалдыглар—белен хөл шыдыраапы алгаш, күжүн шенежип-даа болур. Кижилериниң культурлуг дыштанылгазынга, угаан бодал негелделерин хандырарынга эки байдал мында четчир.

М. ТКАЧЕВ.
агитпункт эргелекчизи.

Онаашкан участогунда

Бажың-Алаак суурда соңгулдаларга белеткелдер организастыг чоруп турар. Ол чугула ажылдың идепкейлиг киржиккилери партия организациязының агитаторлары.

Эш Сандан Хеймер-оол эргелекчилөөн агитпункт эки дериттинип, шиметтинген. Ооң дөртен ажыг агитаторлары тус-тус участоктарда хуваттынган болгаш соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды калбартып турар. Агитаторларның хөй кезии суурда көдөө интеллигентилер —башкылар, көдөө ажылагыйның специалистери. Олар тайылбыр ажылын чүгле суур чурттакчыларының ортузунда эвес, харын малчыннарга, ферма ажылдакчыларынга база чорудуп турар.

Агитпункт болгаш агитаторлар чон ортузунга соңгулдаларга белеткелдер талазы-биле тайылбыр ажылын чорударындан аңгыда, Совет эргечагырганың 50 чыл оюн байырлаарынга белеткелдер талазы-биле база улуг ажылдарны чорудуп турар. Бо талазы-биле агитаторлар: мал эмчизи М. Дамбаа, башкылар К. Сүттүг-оол, Х. Дугаржап, Анчыма Дамба дээш өскелериниң-даа эки ажылдап турарын демдеглөөри чугула.

Д. ЛЮНДУП.
Чөөн-Хемчик район.

Хойжу бригадаларын көргүзүүлөрү баа өзүп турар. Республикада 140 хойжу бригадаларын 80-ни 100 хойга онаштыр 80-ден өрү, оон иштинде 29 бригада 90-дан хөй хураганны камгалап алган. Хойжуларын аразында 80 кижи чүс хойга онаштыр 100-тен хөй, 135 кижи 90-дан хөй хураганны алган.

Дуржулга станциязының саанчысы комсомолчу Альбина Бузмакова, «Межегей» совхозта Лидия Серенева, Зинаида Кравченко өрткен чылын саар инек бүрүзүнден түс бүрү үш тонна ажыг сүттү саап ап, республикага рекордту тургусканнар. Оларның фермаларының кырында бо көргүзүгү чырыдып көргүзүп турар беш адырларның тыпты бергени кижиге кончуг өөрүшкүлүг. Бо үш саанчының ниити сагган сүдү 176,8 тонна. Республикада чеден алды саанчы бир инектен-не ийи муң ажыг кг сүттү сагган.

Малды одарладып, азырап семиртир талазы-биле инек кадарчылары эки ажыддан. Өрткен чылын 30 кадарчы хонукта баш бүрүзүнден 500—1100 грамм немелде дениин алган.

Көдөө ажыл-агыйының экономиказының талазы-биле чедип алган көргүзүглер көдөөнің ажыл-ишчилерин чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып, улам сорук киирип турар. Баштайгы түңнелдер-биле алырга, өрткен чылын Тывага көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезинің ниити продукциязы 61,9 млн. рубль болган, а 1965 чылда 52,3 млн. рубль турган. Колхозтарның, совхозтарның орулгалары чүгле продукцияны садып сайгарганындан 24,2 млн. рубль чедир өскен, азы 1961 чылда турганындан барык 10 млн. рубль хөй болган.

Бо эки түңнелдерни чүгле бирги базым деп саналза чогаар. Бир эвес черни, техниканы болгаш бүдүрүлгенің өске-даа чепсектерин эң дээре ажыглаарынче чонну көдүрүп үндүрген, бүгү колхозтарны, совхозтарны оода ортумак ажыл-агыйларның деңнелинге чедирген турган болзувусса, көргүзүглер моон-даа артык турар ийик. Моон үжүрүнде чамдык ажыл-агыйларда улуг четпестерни, партия болгаш өске хөй-ниити организацияларының, совет болгаш көдөө ажыл-агый органнарының организакчы база политиктиг ажылының кошкаан, бүдүрүлгенің чавыс культуразын, чаңгыс черге таптаашкынны, азы чамдык көргүзүглерниң харын-даа кудулап турарын маңа ыыттавайн, оларже кичәәнгей салбайн барып болбас бис. Тожу районун «Май 1», Кызыл хоорай Советинин «Тере-Хөл» колхозтары 1966 чылда күрүнеге сүт, эт, дүк садарының планнарын өгүп-пейн, ниити болгаш бараанныг бүдүрерин 1965 чылдаазындан кудулатканнар. Фермаларда ажыл-агыйжы эвес чоруктан чидириглер үш ажыг катап көвүдөн, малчыннарның көргүзүглериниң шынары кудулаан. «Тере-Хөл» колхозта чүс инекке онаштыр чүгле 43, а «Май 1» колхозка — 63 быда алдынган. Оларның кайызындада инектериң сүтүр, хойларның дүккүр продуктулуу кудулаан болгаш акша орулгалары эвээжээн.

Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларының хөй нуруузу ажыл-агый чылын багай дооскан. Бо районнарда шээр малдың чидирии республиканың ниити чидириинин 71 хуузун эәлээн. Малдың кызыраашкыны улуг, төрүүр малдың барык деңгеинден төл албайн турар.

Бо районнарның чамдык удуртукчулары улуг четпестерни чылдаганнарын илередип, организас-техниктиг комплексилиг хемчегларни ажылдап кылырынга ажыл-агыйларга дузалажып, күжениишкиннерни кол айтырыгларны шиитпирлээринче угландырарының орнунга, күрүнеңің план-чагыын эвээжедирин ораладжып турарлар.

1967 чыл—онза, юбилейлиг чыл. Бистің чүртүвүстө ам миллион-миллион кижилер көстүп көрбөөн патриотчу көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Ажыл-ишчи бүрүзү, кайда-ла ажылдап турар бол, улам эки ажылдаарын, хөйну кылырын ораладжып, бистің Төрөөн чүртүвүс улам байлак, улам күчү-шыдалдыг болзун дээш, совет улустун, делегейниң бүгү дешилгелиг кижилериниң улуг байырлалы улам чараш, магалыг, улам өөрүшкүлүг болзун дээш бодунун салыышкынын киирерин күзеп турар.

Бо дугайында чамдык чижектерни көргүзүп болур. Бин-Хем районнун «Хадың» колхозу ам хүнде инек бүрүзүнден 6,5 кг сүттү саап ап, мурнуку чылдыындан 40 хуу, азы хүнде ниити саалданы барык ийи катап көвүдедип турар. Кыа-Хемде «Тиилелге», Бин-Хемде «Кызыл тараачын», «Тиилелге», «Искра», Тандыда «Революцияның чалбыжы» колхозтарының, «Межегей», «Элегес» совхозтарның, дуржулга станциязының болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары улуг көдүрлүүшкүнүг ажылдап, январь айда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алганнар. Олар чемнерни ылбыладырын, дрожжилээрин, чылыг сугну, машина-биле саалданы калбаа-биле ажыглап турар. Ынчаарга «Өөк» совхоз оларның-биле бир дөмей байдалдарлыг турган-ла январьда сүт саалдазын эвээжеткен үүл бар. Кол чылдаган—ажаалда, чемгерилгени баксыратканында.

Инектериң сүткүр продуктулуун бедидер, ниити саалданы 25 хуу чедир көвүдедир, продукцияның шынарын бедидер, төрүүр мал бүрүзүнден төлдү алган турары дээш сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын бүгү-ле чердерге калбартыр херек. 1966 чылда 1194 баш бызааны хонукта ортумаа-биле 670 грамм немелде деңзилиг кылдыр доруктурган турган, бо чылын ону 750 грамм, алды ай назылыг бызааларының ортумак дириг деңзизин 150 кг чедирер, чемгерилгеге чалаң, тыртқан болгаш кылымал сүттү, концентраттыг чемнерни, өске-даа түүлдерни чедиишкиннинг ажыглаар деп хүлээлге алган, «Кызыл тараачын» колхозтуң бызаа ажаакчыларының инициативазын деткиири чугула. Бүгү инек кадарчылары малдың хонукта немелде деңзизин 600—800 граммдан кудулатпас дээш социалистиг чарышка киржир ужурлуг.

Хаван ажылы мал ажылының дүрген өзүүчел, хөй төл бөөр адыры болур. Юбилейлиг чылда кол төрүүр хаван бүрүзүнден 16-дан, дүнгүн хаван бүрүзүнден 7-ден эвээш эвес төлдү алыр ужурлуг.

Хой ажылында эң харыысалгалыг үе — массалыг ооллаашкын дүлүктеп турар. Чүгле барының талакы үш районнарда 30 муң ажыг хураган алдынган. Бо кампанияны чедиишкинниг чорутканындан хой ажылын моон соңгаар хөгжүдериниң салым-чолу хамаржыр дээрзи кымга-даа чажыт эвес. Четчир чемнерни, сугну, аш-чем продуктуларын, одаар түүлдү, эң эргежок чугула культура болгаш медицина хандырылгазын хойжу бригада, өг-бүле бүрүзүнге үзүктелиишкин чокка чедирген турар. Чаш хураганнарны доруктурар талазы-биле Куулар Дажы-Серен болгаш өске-даа мурнакчы хойжуларның дуржулгазын ажыглаар.

Бедик дүжүттү өстүрүп алырынга чер ажылының культуразын бедидери шиитпирлиг рольдуг. Бүгү үрезиннерни март айда чажар шынарынга чедирген, бүгү ажыл-агыйларга кызыл-тастын шупту шөлдеринге четчир сорттуг үрезиннерлиг турар кыдыр часкы тарылгага белеткелди организастаар херек. Бисте «Саратов-29» деп сортту республиканың ажыл-агыйларының чагыындан дерт катап хөйну белеткээн. Өрткен чылын чамдык ажыл-агыйларга үрезин арыглаашкының тарылгага чедир саадатканы, шөлдериң 30 хуу кезиинге боктуг болгаш үнер шынары куду үрезиннерни чашканы ышкаш чорукту ам канчап-даа болдурбас.

Бүгү техниканы бедик шынарлыг белеткээр, хөрөүнү болгаш тарылганы ажыдап кылырының бедик культуразы дээш, тракторларны болгаш өске-даа техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш механизаторларның чарыжын организастаар херек. Трактористериң классын бедидери чугула. Чер андарыкчыларының чемпионадын, база тускай билигни, хуузунда, коллективтиг харысалганы бедидеринче, ховуларның ажыл-ишчилериниң моралдыг болгаш материалдыг сонуургалын күштелдиреринче угланган өске-даа хемчегларни чорудар.

Көдөө ажыл-агый министерствозу, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар бүгү сугарылгалыг черлерни ажыглаарын экижидер, суггарыкчыларның бригадаларын, отрядтарын, звеноларын түргүзаар хемчегларни амыдгаштан алыр ужурлуг. 2 млн. рубль хире хемчәәлдиг сүт ажыл-агый тудуун чорударының белеткелин күштелдирер. Бо чылын Тывага бир дугаарында 5,7 муң га тарылга шөлүнге даш ашталгазын, 3 муң га хире черге чадан үнүштерни тура тыртын аштаарын болгаш өске-даа ажылдарны чорудар.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының мергежилин бедидер ажылды күштелдирери-биле чергелештир экономиктиг ажылче кичәәнгейни дыңыдар. Февральда ажыл-агый бүрүзүнге экономиктиг анализтиң бюроларын тургузар. Олар колхозтарның, совхозтарның сан-ажыл-агый ажыл-чорудулгалының анализин кылыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр.

Партия, өске хөй-ниити организациялар, совет болгаш көдөө ажыл-агый органнары улуг-даа, биче-даа үүлге камналга болгаш камныг чорук дээш, эртемнің, техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге билдилиг шинээдип алыры дээш, күш-ажылдың организастаашкынын болгаш телевирин сайзырангайжыдар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыдар дээш чүткүлүг демиселди чорудар хүлээлгелиг.

Н. КОНГАР.

СЭКП өбкомунун көдөө ажыл-агый килдизинің эргелекчизи.

БЕДИК ДҮЖҮТ ӨСТҮРЕРИНИҢ МАСТЕРЛЕРИ*

Звено удуртукчузунуң аазы бригадириниң фамилиязы	Ажыл-агыйлары, бригаданың №	Районнар	Гадан дүжүт (центнер-биле).
ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫН ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
П. А. Ермолаев	«Межегей», № 3	Танды	17,3
Г. М. Шаталов	«Тиилелге», № 6	Танды	14,0
В. И. Рыженков	Дуржулга станциязы, № 2	Танды	17,7
Н. Е. Калинин	» № 5	Танды	21,0
Н. М. Сидоров	» № 3	»	16,9
М. Н. Петров	«Революцияның чалбыжы», № 1	»	20,6
С. Г. Кудрявцев	» № 2	»	16,8
КУКУРУЗА ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
О. Көшкен-оол	«Тиилелге»	Танды	310
А. П. Лузин	Дуржулга станциязы	»	184
Н. Н. Шойдуров	»	»	196
П. Ф. Изосимов	«Октябрьның 14 чылы»	Каа-Хем	371
С. Г. Шныров	»	»	371
СУГГАТТЫГ ЧЕРДЕН ТАРАА ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
Т. К. Хомушку	«Тээли»	Бай-Тайга	25
Ч. А. Салчак	»	»	25

* Бо чылдың февраль 9-та үнген № 34 (6671) «Шын» солунга бо көргүзүүлер четче эвес болганы-биле катап парлаан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

Бистің республиканың девискээринге сөөлгү чылдарда өрүмнеп каскан кудуктар көвүдеп, кижилерниң, малдың суг-биле хандырылгазынга кончуг чугула болуп турар.

Ынчалза-даа хөй акша-хөрөңги үндүрүп турган, кылып алган кудуктарны чер-черде ажыглап турарының байдалы кончуг багай. 1965 чылда Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында өрүмнеп каскан кудуктарның ажыглалын база чер адааның сугларының камгалалын экижидер дугайында доктаалын көдөө ажыл-агый министерствозу биле мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу багай күүседип турарын улусчу контрольдун шугуму-биле чоруткан хыналда көргүскен. Бо айтырыгны чоокта чаа республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалапкан.

Республиканың ажыл-агыйларында 220 кудук санаттынып турар. Үстүнде министерстволарының мөдөөн-биле алырга, ам үеде 30 хире кудук ажыглаттынмайн турар, а херек кырында хыналдадан алырга, 57 кудук ажылдавайн турар. Хой кудуктарының ажылдавайн турарының хараазындан, амгы үеде ылаңгыя барының болгаш мурнуу талакы районнарда малдың суг-биле хандырылгазы дыка бергедеп турар.

Механизастаан кудуктарның ажыглалдан үнүп турарының чылдагааны болза, оларны ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарында, техниктиг дерилгени өй-шаанда чорутпайн, септелгени куду шынарлыг күүседип, оларга ажылдаар кадрларны белеткеп албайн турарында болур. Колхозтарның, совхозтарның хөй нуруузунда кудуктарның техниктиг болгаш санитарлыг байдалын харыылаар, насостуг болгаш күштүг дерилгелерни карактап камгалаар кижилер чок, туралаан-на кижи кудуктуң моторун ажылдадып, сугну үндүр сордуруп ап турар. Ажыглалдан үнген кудуктарның 70 хуузу техника талазы-биле четпестерниң чылдагааныдан болган. Чайгы үеде одарларда кудуктарны камгалавайн, өөн каптар, мынчангаш оларның дерилгезин тонагдап аппаар таварылгалар бар. Чижээ, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырынга, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Шатаа-Суг деп черинге механизастаан кудуктарның электри моторларын өрткен чылын оорлап аппарган болган.

Чамдык колхозтар, совхозтар кудуктарны кышкы үеде ажыглаарынга белеткевейн, бажыңнарын чылытпайн турарындан олар кыжын ажыглалдан үнүп турар. «Өөк» совхозтуң Малиновка фермазында кудукту кышкы үеде чылдыш ажыглаар кылдыр кылбаанындан суу доңуп калган. «Тиилелге» совхозтуң №6 бригадазында кудук түгле ооң туудунга печка салбаанындан ажыглаттынмайн турар, а ында малдарга сугну автомашиналар-биле чедирип турар. «Совет Тыва» совхозтуң Чиге-Дагда, Эрзиниң «Чаа орук» колхозунуң Хоолайлары деп черинде кудуктарның хоолайлары доңуп калгылаан.

Республиканың көдөө ажыл-агый база мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының талазындан механизастаан кудуктарга ажылдаар кадрлар белеткээринче сагыш салбайн турар. Моон уламындан чамдык черлерде кудуктарны мергежилдиг эвес кижилер септеп, дерилгелерни оон соңгаар септеп ажыглаары безин берге байдалга чедирип турар.

«Тыва-суг тудугунун» тудуг моптаж эргелели аар-саар септелгелерже күштү салгаш, өрүмнеп каскан кудуктарның чер иштинде кеззонин капитал септелгелерни өй-шаанда чорутпайн турар. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Улуг-Күзеп деп черде каскан кудуу 1960 чылда ажыглалга киргеи дораан үрелген, ону амга чедир септеп албаан болгаш аңаа үндүрген хөй түңнүг акша-хөрөңгиниң орну дуглаттынмайн турар. Чамдык кудуктарның септелгезиниң шынары техниктиг негелдерлери харылавайн турар. Шак ындыг чылдагаан-биле Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозта кудукту ийи чартык ай болгаш-ла септээр үжүрга таваржып турар. «Найырал» совхозтуң Бел деп черде кудуун ийи чыл иштинде алды катап септээн. Ынчалза-даа ук кудук ам-даа эки ажыглаттынмайн турар болгаш 4000 баш хойга сугну ийи машина-биле сөөртүп чедирип турар.

Мындыг чижектер өске-даа ажыл-агыйларда бар. Колхозтар, совхозтар болгаш хамаарышкан министерстволар моон соңгаар суг талазы-биле бергедеп турар черлерге чаа кудуктарны казарын улам калбартпышаан, бар кудуктарның ажыглалын, арыг-шевер байдалын экижидериниң хемчегларин алыры чугула. Кудук бүрүзү чылдың кайы-даа үеинде эки ажыглаттынган турар ужурлуг. Бир эвес кудуктарны эки ажыглаар болза, кижи, малдың суг хандырылгазы экижиринден аңгыда, суг сөөртүр хөй машиналар оон хосталыр болгаш өске ажылдарга ажыглаттынар апаар.

Бистің республиканың девискээринге сөөлгү чылдарда өрүмнеп каскан кудуктар көвүдеп, кижилерниң, малдың суг-биле хандырылгазынга кончуг чугула болуп турар.

Ынчалза-даа хөй акша-хөрөңги үндүрүп турган, кылып алган кудуктарны чер-черде ажыглап турарының байдалы кончуг багай. 1965 чылда Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында өрүмнеп каскан кудуктарның ажыглалын база чер адааның сугларының камгалалын экижидер дугайында доктаалын көдөө ажыл-агый министерствозу биле мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу багай күүседип турарын улусчу контрольдун шугуму-биле чоруткан хыналда көргүскен. Бо айтырыгны чоокта чаа республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалапкан.

Республиканың ажыл-агыйларында 220 кудук санаттынып турар. Үстүнде министерстволарының мөдөөн-биле алырга, ам үеде 30 хире кудук ажыглаттынмайн турар, а херек кырында хыналдадан алырга, 57 кудук ажылдавайн турар. Хой кудуктарының ажылдавайн турарының хараазындан, амгы үеде ылаңгыя барының болгаш мурнуу талакы районнарда малдың суг-биле хандырылгазы дыка бергедеп турар.

Механизастаан кудуктарның ажыглалдан үнүп турарының чылдагааны болза, оларны ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарында, техниктиг дерилгени өй-шаанда чорутпайн, септелгени куду шынарлыг күүседип, оларга ажылдаар кадрларны белеткеп албайн турарында болур. Колхозтарның, совхозтарның хөй нуруузунда кудуктарның техниктиг болгаш санитарлыг байдалын харыылаар, насостуг болгаш күштүг дерилгелерни карактап камгалаар кижилер чок, туралаан-на кижи кудуктуң моторун ажылдадып, сугну үндүр сордуруп ап турар. Ажыглалдан үнген кудуктарның 70 хуузу техника талазы-биле четпестерниң чылдагааныдан болган. Чайгы үеде одарларда кудуктарны камгалавайн, өөн каптар, мынчангаш оларның дерилгезин тонагдап аппаар таварылгалар бар. Чижээ, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырынга, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Шатаа-Суг деп черинге механизастаан кудуктарның электри моторларын өрткен чылын оорлап аппарган болган.

Чамдык колхозтар, совхозтар кудуктарны кышкы үеде ажыглаарын-

ДАШТЫКЫДА

МЕДЕЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Шиитпирлиг удурланыышкын

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Даштыкы херектер министерствозунуң дыңнадыын болгар парлалгага үндүрген.

БУР-нуң КУР-да элчини К. Стойчевке, болгар элчин чериниң ажылдакчыларынга болгаш БТА-ның корреспондентизинге удур Пекинге организастаан өөнүк-чөңгөлиг хөделиишкиннер-биле холбоштур Кыдат Улус Республиканың Софияда элчин чериниң херектеринге түр бүзүреттирген кижини бо чылдың февраль 7-де Болгарияның Даштыкы херектер министерствозунга келдиргенин дыңнадыгда чугаалап турар. Болгар элчин чериниң ажылдакчыларын болгаш БТА-ның корреспондентизин күчүлеп база каржызы-биле дорамчылаан кыдат эрге-чагыргаларның каржы болгаш үндезин-барымдаа чок өөнүк-чөңгөлиг хөделиишкиннеринге, а ол ышкаш элчин чериниң үндүрүп турары «Болгария» журналдың номерлерин узуткаанынга эң шиитпирлиг удурланыышкынны Болгарияның Улус Республиказының чазааның өөмүнээзинден медеглээн.

Бо ужур-дүрүм чок, дуржок хөделиишкиннериң бүгү уржуктары дээш харыысалга Кыдат Улус Республиканың чазаанга бүрүү-биле оңаажыр дээрзин моон-биле кады медеглээн.

ВДР-ниң ДХМ-ниң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). «ВДР-ни бомбалап турар чоруун болгаш аңаа удур өске-даа дайынзырак үүлгедиглерин АКШ-тың чазаа кандыг-даа негелдерлер чокка, доп-дораан сокседып, Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын ыыт чок күүседир ужурлуг» деп, можу төвү Тханьхоаны америк ужар-чүүлдүн февраль 4—5 хүннеринде бомбалап турганы-биле холбаштыр ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалап турар. Ол халдаашкынның түңнелинде тайбың чурттакчылар өлген болгаш балыгланган.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының национал хамаарышпас чоруунга, бот эргезинге болгаш аймык чок чоруунга кыжаныр турар америк империалистериң агресечи үүлгедиглерин үргүлчүлеп турарынга шиитпирлиг удурланыышкын ол медеглелде илергейлеттинген.

1. 679-ТУ АҢДАРА АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалалының кезектери сөөлгү ийи хүн ВДР-ниң девискээринің кырынга беш америк самолётту аңдара аткан. Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының кырынга аңдара аттырган америк самолёттарның ниити саны ам 1.679 четкен.

Демиселдің ийи чылдары

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улустуң улуг типлелгелериниң болгаш америк империалистериң аштырыышкыннарының ийи чылдары деп, ВДР-ге удур АКШ-тың өскүктүкен чарлаваан агаар дайынының түңнелдерин «Нян зан» солун ынчаар үнелеп корген. Ийи чылдың мурнунда — 1965 чылдың февраль 7-де, америк агрессорлар бистің чүртүвүстүң Соңгу талазынга удур агаардан үрегдекчи дайынны эгелээн үеинде, Соңгу Вьетнам АКШ-тың аажок күүлүг шериг-агаар күштеринге удур туржуп шыдаар хөй кижилериниң мурнунга тургусгунган дээрзин ол солун мурнуку үүлүнге бижээн.

Америк самолёттар, Вьетнамның соңгу талазынче октап турар бомбалар, снарядтар, а ол ышкаш америк экспедиция корпузунуң 400 муң солдаттары болгаш ооң эвилелчи чурттарының каш-каш он муң солдаттары Мурнуу талада аар аштырыышкыннардан агрессорларны камгалап ап шыдаваан дээрзин солун демдеглеп турар. Харын агрессорлар дайының улам шапкынчыткан тудум-на, оларның аштырыышкыннары улам аар болу берген. Бистің чүртүвүстүң армиязының болгаш чонунуң дайылдажырынга база типлээринге шиитпирлиг тулчуушкун санында быжыгып турар. Бистің чүртүвүстүң ийи талалары чедиишкиннинг дайылдажып база улуг типлелгелерни чедип ап турар. Бистің чүртүвүстүң Мурнуу талазының армиязы болгаш чону АКШ-тың «овза дайынын», «стратегтиг удур шаап калдаашкынны» болгаш өскүргадырының планнарын буураашкынга таварыштырган. Армия биле чон шериг, политика болгаш экономика талазы-биле бүгү фронтуларга агрессорларны тиилеп турар. Бистің экономиктиг болгаш камгалал күүвүс хүнүн-не быжыгып бар чоруур. Мурнуу талада хосталгалыг революцияга бистің деткимчевис хүн санында көвүдеп турар. Бистің партиябыстың Төп Комитедин долгандыр бистің улузувустун бүрүн чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны хүн келген тудум-на быжыгып турар.

Бистің чүртүвүстүң Соңгу талазынга удур үрегдекчи дайынны чорутпушаан, америк агрессорлар шериг-даа, политика-даа талазы-биле аштырыышкыннарга таваржып турар деп, солун үргүлчүлеп бижээн. Социалистиг лагерьниң кежигүнү болур хамаарышпас Соңгу Вьетнамны калчаалы-биле бомбалап база боолавышаан, АКШ бүгү делегейге шыңгыы килеңнээшкиниң чалгыын хайыктырып үндүрген.

Америк империалистерге удур демиселге беш диптериин чаңгыс аай фронтузу тургустунган. Ол фронт америк империалистериң кеминг үүлгедиглериге удурланып база буруу шаап, ВДР-ге удур бомбалаашкынны болгаш өске-даа шериг үүлгедиглерин чугаа чокка сокседырын олардан негеп турар... Хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче үүткүлдүг делегей улустары болгаш чазактары вьетнам айтырымын шиитпирлээр талазы-биле бистің чазаавыстың болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң турштарын изиибиле деткип турар. Чоокта чаа бистің Даштыкы херектер министерствовустун медеглелин делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери үүлдүгүзүнүп көрген.

Индий-афган кады кылган дыңнадыг

ДЕЛИ. (СЭТА). Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың Индияга күрүне талазы-биле аянчоруунун дугайында ыыда парлап үндүрген кады кылган дыңнадыгда чугаалап турары: Индия биле Афганистан Вьетнамда дайын чорудулгаларының үргүлчүлеп турарынга ханы дүвүрээзинин илергейлеп турар. Ол дайын бүгү делегейде тайбыңга шуут кыжаныр, делегейниң улуг дайынының айылын болдуруп турар.

Вьетнам улус бодунуң келир үезин даштыкының холгаарлаашкыны чокка хостуу-биле шиитпирлээн турар төлөде, вьетнам айтырыын 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга үндезилээн шиитпирлээри дээре болур дээрзин дыңнадыгда демдеглээн. ВДР-ни бомбалаарын кандыг-даа негелдерлер чокка соксадыры бүгү дайын чорудулгаларын соксадырынче орукка баштайгы чугула базым болурун Индия биле Афганистан медеглээн.

Ташкент декларациязы чурттар аразында чөрүлдээлерин тайбың арга-биле шиитпирлээрин дилеп тыварынче угланган позитивтиг базымнарның шылгарадгай үлегер-чижээ болгаш тайбынның хөрөөнге чугула салыышкын болуп турар дээрзинге бүзүрелин ийи талалар илергейлээн. Ташкент декларациязының амыдыралга боттаныышкыны ол районда тайбыңга чедирер болгаш бүгү делегейде тайбыцчыл эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп идегелин олар илергейлээн.

Джон Голланның медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының чингине секретары Джон Голлан Лондонуң бир районунга болган митингге үүне чугаалап турган, ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Англияга аян-чоруунуң чугулазын демдеглээн.

Совет чазактың баштының хүлээн албышаан, Англияның ажылчы чоннары «Вьетнамда америк агрессиянны Вильсонуң чазааның деткиишкинин соксадырын негеп турар бис» деп чугаалаар ужурлуг дээрзин Джон Голлан айыткан.

Англияның ажылчын шимчәәшкинінің сорулгазы болза, Англияның «ниити рынокка» киреринге удур, Төөн биле Барының таланың аразынга харылзааларны бүгү хемчегбиле хөгжүдер дээш демисел болур деп, Компартияның чингине секретары медеглээн. Бодунуң чугаазынга Джон Голлан Европага тайбыцны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле кереэнің чарарының эргежок чугулазын база демдеглээн.

ЭЧИС СОРУЛГА — СОЦИАЛИЗМ

ДАР-эс-САЛАМ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Ивановтуң дамчыдыр турары болза:

Чоокта чаа аңаа болган 70 муң кижи киржикчилиг митингге Танзаниядың президентизи Джулиус Ньерере Танганьиканың Национал эвилел партиязының (ТАНУ-нуң) Күүскомунуң январь 29-та Арушка хүлээп алган декларациязының кол үүлдерин тайылбырлаан. ТАНУ партияның политиказының кол эчис сорулгазы болза, социалистиг күрүнени тургузары болур деп, ол документинин эгезинде чугаалап турар.

Социалистиг күрүне болза капиталистер болгаш феодалдар чок, кижинің кижи мөлүүр чорук чок, ажылчыннарның болгаш тараачынның күрүнези болган турар ужурлуг дээрзин аруш декларациязы чарлаан деп, президент медеглээн. Бүдүрүлгениң кол чепсек-херекселдери ажылчыннарның болгаш тараачыннарның контролюнга тургустунган турар ужурлуг.

Бо эчис сорулгаларны күүседириниң база бир кол негелдеги болза бүгү чонуң идепкейлиг тургузукчу күш-ажылы, бодунуң күштеринге даяныры болур дээрзин президент демдеглээн. Ам бүгү нация түрүнгі чорукка удур, чечектелген Танзанияны тургузаар дээш демиселди чарлаар ужурлуг. Даштыкы дузаламчы чуртту хөгжүдериниң кол үүлү болбайн турар. Бодунуң хереглелин хандырар болгаш дашкаар үндүрер ажылының культуразын бедидери шиитпирлиг рольдуг. Бүгү үрезиннерни март айда чажар шынарынга чедирген, бүгү ажыл-агыйларга кызыл-тастын шупту шөлдеринге четчир сорттуг үрезиннерлиг турар кыдыр часкы тарылгага белеткелди организастаар херек. Бисте «Саратов-29» деп сортту республиканың ажыл-агыйларының чагыындан дерт катап хөйну белеткээн. Өрткен чылын чамдык ажыл-агыйларга үрезин арыглаашкының тарылгага чедир саадатканы, шөлдериң 30 хуу кезиинге боктуг болгаш үнер шынары куду үрезиннерни чашканы ышкаш чорукту ам канчап-даа болдурбас.

Бүгү техниканы бедик шынарлыг белеткээр, хөрөүнү болгаш тарылганы ажыдап кылырының бедик культуразы дээш, тракторларны болгаш өске-даа техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш механизаторларның чарыжын организастаар херек. Трактористериң классын бедидери чугула. Чер андарыкчыларының чемпионадын, база тускай билигни, хуузунда, коллективтиг харысалганы бедидеринче, ховуларның ажыл-ишчилериниң моралдыг болгаш материалдыг сонуургалын күштелдиреринче угланган өске-даа хемчегларни чорудар.

Көдөө ажыл-агый министерствозу, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар бүгү сугарылгалыг черлерни ажыглаарын экижидер, суггарыкчыларның бригадаларын, отрядтарын, звеноларын түргүзаар хемчегларни амыдгаштан алыр ужурлуг. 2 млн. рубль хире хемчәәлдиг сүт ажыл-агый тудуун чорударының белеткелин күштелдирер. Бо чылын Тывага бир дугаарында 5,7 муң га тарылга шөлүнге даш ашталгазын, 3 муң га хире черге чадан үнүштерни тура тыртын аштаарын болгаш өске-даа ажылдарны чорудар.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының мергежилин бедидер ажылды күштелдирери-биле чергелештир экономиктиг ажылче кичәәнгейни дыңыдар. Февральда ажыл-агый бүрүзүнге экономиктиг анализтиң бюроларын тургузар. Олар колхозтарның, совхозтарның сан-ажыл-агый ажыл-чорудулгалының анализин кылыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр.

Партия, өске хөй-ниити организациялар, совет болгаш көдөө ажыл-агый органнары улуг-даа, биче-даа үүлге камналга болгаш камныг чорук дээш, эртемнің, техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге билдилиг шинээдип алыры дээш, күш-ажылдың организастаашкынын болгаш телевирин сайзырангайжыдар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыдар дээш түткүлүг демиселди чорудар хүлээлгелиг.

Н. КОНГАР.

СЭКП өбкомунуң көдөө ажыл-агый килдизинің эргелекчизи.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Пекинде совет элчин чериниң чанында антисоветчи калчаалыг хөделиишкиннер үргүлчүлеевишаан. ССРЭ-ниң элчин чериниң девискээрин долгандыр бүзүүлен алган чылгаан кижилер хүндүс-даа, дүне-даа хулиганнап, антисоветчи бужар-чүдек лозунгларны алгы-кышкы-биле салып, ыыт чогу-биле кыжаныр турар. Хүнзөйбиниериниң кудумчуда тургузуп алган күүлүг радио тургузулгалары «совет кижилериң каныы» төгерин негеп турар. Кыдат эрге-чагыргаларының делегей харылзааларының төөгүүзүнде чижеглээр үүне чок кылдыр организастааны антисоветчи кампания улам күштелип, көүлбөөн хемчәәлдерлиг болуп бар чоруур.

Февраль 6-да кежээкиниң 8 шакта калчаарап барган дээрбечилер садыг төлөө чериниң бажыныныг баарында совет элчин чериниң улут демир хаалгаларын үрегдөөн. Хаалгалар кээп дүшкен, а элчин чериниң ажылдакчылары дизе туруп алгаш совет дипломаттыг төлөөлекчи чериниң девискээринче кирер эжикти камгалап турган.

Төрөөн чүртүнче чанар кадайларын болгаш урулгаларын Пекин аэродромунга үдеп чораан хой совет дипломаттар болгаш Кыдатта совет албан чериниң ажылдакчыларын хунвэйбиниериң өөнүк-чөңгөлериниң болгаш моондактаашкынарының чылдагаанында орай дүнеге чедир элчин чериниге чанып кээр арга чок болган. Үүле дең бажында олар бүзөөлөөшкиндеи үштүнүп үнер болгаш ССРЭ-ниң элчин чериниге чанып келир аргалыг болган.

Кыдат эрге-чагыргалар кара-тураында ажылаашкының чаа каржы үүлгедиишкиннерин үүлгедип эгелээн. Февраль 6-да КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң албан төлөөлекчизи элчин чериниң ажылдакчыларын девискээриндеи дашкаар үнерин хораан дугайын ССРЭ-ниң элчин чериниге дыңнаткан. «Ынчанмас болза оларның айыыл чок болуур чоруун магадылавас» деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар.

ССРЭ-ниң элчин чериниң болгаш совет дипломаттарының бүрүн тускайлаң эргелерин кызыгаарлаарынче көүлүүр угландырган үүлгедиг кылдыр ол дыңнадыгда удурланыышкынны болгаш ону шуут хүлээвейн турарын ССРЭ-ниң элчин чери КУР-нуң ДХМ-ге медеглээн.

* * *

КУР-нуң даштыкы херектер министри Чэнь И Пекинде цейлон элчин чериниге болган хүлээн алышкынга үүне чугаалап турган, «культура революциязы» дээр үүнеэн шынында «эр

ОН АЛДЫ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Ол чеди классты дооскаш, колхозунга ажылдай берген. Ажылишке соруктуг, чон-биле ажылдаарынга эолдек бо кижини ынчаардагы суму даргазы Түлүш Осур эскерип, көдээ Советтиң шугуму-биле библиотекага ажылдадып каан. Библиотека деп адап турган өрээлге ийи стол, чүс ажыг номдан өске түү-даа чок турган. Он бээр 16 чыл эрткен, ам библиотеканың ном фондузу барык 10 муң чыгаан, а номчукчулар саны 680 кижи четкен.

Бо чугаа Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозта библиотекарь Маңмаа Лопсановна Монгуштуң дугайында болуп турар. Даанган ажылынга кызымак, сөзү-биле ажыл-ижи дүүшкен, чону, ооң чаагай чоруу дээш ажылдавышаан, могап-шылаарын безин уттуптар кижи.

Колхоз чаа тургустунган чүве болганда, баштайгы үеде ном садып алыр акша-хөрөнгө безин ховар турган. Ынчангаш Маңмаа Лопсановна колхозчуларның хуулда библиотекаларында номчуттунган номнарны өске кижилерге чедирип, чамдыктарын библиотекага-даа эккеп турган. Билиглериниң үндезини — номче чоннуң хандыкшылы чоорту улгадып эгелээн. Ам Ийме суурның бүгү чурттакчыларында үш кижиниң ийнзи-ле библиотеканың доктаамал номчукчузу болу берген.

— Ховалыг Эренмаа, Тюлюш Люндуп, Тамара Ондар болгаш өскелер-даа хой номнарны номчаан—деп, Маңмаа Лопсановна чугаалап чорда, эжик таваар ажыттынган болгаш боле шараан хой номнарын салгаш, бир уруг:

— Маңмаа Лопсановна, номнарыңарны хүлээп ап көрүңер, саанчыларывыс чаа номнар айтырып турар-ла болгай—диди. Ферманың дээре саанчызы Монгуш Серемаа саанчы өөрүнге чаа номнарны ап чорааны ол болду.

— Шилип ап-ла көр харын, чоокта чаа «Улуг-Хем» альманахтың сөөлгү дугаарын, С. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузунуң» ийиги кезээн база өскедаа номнарны эккелген мен—деп, библиотекарь четтикпейн харылады. Саанчы Серемаа хой номнарны алгаш, сеткили оожургап, өөрүшкүлүг үнду: номнарның чаа-чаа маадырлары саанчыларны улам сорук киирер дээрзинге өөрээни ол деп бодадым.

Библиотекарь М. Монгуш колхозтуң ыраккы одарларында малчыннарынче неделяның четверг хүнүнде доктаамал үнүп, оларга чаа номнарны чедирип турар. Барган аалынга-ла номнарның маадырларының дугайында кыска беседаларны кылып бээр. Ол чоруп тургаш, малчыннарның амыдыралын сонуургап, солун, сеткүүл тарадылгазы, садыг хандырылгазы чижектиг ажылдарда четпестер бар болза ол дугайын чогуур органнарга дораан-на дыңнадыр. Ынчангаш малчыннар сагып-човангыр ишчиге «четтирдивис» деп чугаалаарлар.

Малчыннарга ном тараткаш, чанып кээрге, ону уруглары четтикпейн манаан турар. Чедиклассчы Гена болгаш ийиги класстың өөреникчизи Мая олар нешиниң изин баскан, өөредилгеге, чурум-сагылгага үлегерлиг өөреникчилер.

Кандыг-бир номга номчукчуларның сонуургалы, ол дугайында додалдары янзы-бүрү. Чамдык кижилер номнуң утказын эки билген, а чамдыктары чедир билбээн-даа болгулаар. Ном утказы билбээн кижилерге Маңмаа Лопсановна улуг дузаны чедирип турар. Номчукчу Монгуш Дакпайны көрээл. Ол шаанда хой номнарны помчаан, билбейн баргында, библиотекарыга бо-ла маңнап келир, айтырар турган. Ам ол суурда коммунистерниң баштыңы — партия эге организациязының секретары. Ажыл чай чокдаа болза, библиотекага болганчок-ла кире дүжер, ном-биле найыралы ол хире.

Хүрең карттыг, адын алдын үжүктер-биле бижээн чогаалдарны библиотекага кирген дораан эскерер бис. Ол болза В. И. Ленининиң чогаалдары. Коммунизмни канчаар тургузарының идеялары сиңниккен ол чогаалдарга чоннуң сонуургалы улуг. Хоочун коммунист Түлүш Сотпа «В. И. Ленининиң намдарын» бижидип алган. Бистиң күрүневис бодунуң төөгүлүг 50 чыл оюн демдеглээринге белеткенин турар. Ооң тургузукчузу, бөмбүрзекте эң улуг, эң чөптүг болгаш үлегерлиг кижиниң намдарын өөренирн аас-кежин, кижилерниң ажыл-хөрөөнге дузалап турар өөредилге ному.

Маңмаа Лопсановна бодунуң ажылын план ёзугаар чорудун, чеди кижи составтыг библиотека чөвүлелин билдилиг удуртуп турар. Ай санында кылып турар планга кымның, чүнү кылырын айыткаш, ооң күүселдезин чедип ап турар.

Бодунуң тускай ажылындан аңгыда, колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң түңнелинде хөрөөженнерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези бедээн. Колхозтуң хөрөөженнери иогаа, сиген бригадаларында, фермаларда, шаңнарда улуг күш апарган. Хөрөөженнер чөвүлелиниң үндүрүп турары «Тен» деп хана солунну үндүреринге хоочун библиотекарының киржилгези улуг.

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң библиотекары Маңмаа Лопсановна Монгуш улуг болгаш чугула ажылды чорудуп турар. Номчулгалар конференциялары, диспуттар, айтырыг-харыы кежээлери... Ажыл-ла хой. Кежээликтей апарганда чанып оргаш, хая көрүндүм: библиотекаже чоруп турар кижилер үзүктел чок ышкаш болду.

ЧУРУКТА: М. Монгуш.

А. ОНДАР.
М. СЫГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

Хайгыылчыларның сүмележилгези

Эрзинде социалистиг чаруштың тиилекчилериниң болгаш коммунистаг күш-ажыл дээш шимчээшкининиң киржикчилериниң район слёду чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомунуң секретары эш К. Чамзырың илеткел кылган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга болгаш соңгулда хүнүнге чедишкинниг ужуражыр дээш чарыш амгы үеде Эрзиниң ажыл-ишчилериниң ортузунда улам калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныла цегиниң ажылчыннары чедип алган болгаш ол хүндүлүг атка төлептиг болуп турар. Амгы үеде районда 77 кижи, 4 сүт-бараан фермазы база 1 тудугжу бригада коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң киржикчилери.

Бо шимчээшкин кижилерниң түгле бүдүрүлгеде ажылын эвес, харындаа ында киржип турарларның амыдыралының бүгү талаларын хаара туткан турар дээрзин эрзинчилер эки билир. Социалистиг чаруштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкининиң мурнакчыларының саны районда өскен.

1966 чылда районнуң колхозтарының, сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының аразында социалистиг чаруштың түңнелдерин чогуур үеазинде үндүрүп, тиилекчилерни мактап, шаңнап келген. Чижээ, 1966 чылда социалистиг чаруштың түңнелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Соведниң күүсекчи комитединиң каттышкан хуралынга чугаалажыр көргеш, эрткен чылдың чаржызында тиилээн «Коммунизмче орук» колхозка алдар кылдыр «Күш-ажылчы алдарның Кызыл тугун» көдүрген. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл вымпелин «Чаа орук» колхозтуң № 2 хойжу бригадазындан алгаш, ол-ла колхозтуң Соян Алдын-оолга удурткан № 1 хойжу бригадазынга тывыскан, фермалар аразынга шилчиир Кызыл вымпелди үстүнде колхозтуң эш Далан-дайга эргелекчилеткен Кочетов аттыг сүт-бараан фермазынга хевээр арттырган.

Ындыг болза-даа районнуң ажыл-ишчилериниң ортузунда социалистиг чаршыта, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде улуг четпестериң барын слётка тодаргай демдеглээн. Бо талазы-биле кол четпестериң бирээзи — чаршыштың амдаа массалыг эвезинде, дээштииниң кошкаавда. Коммунистиг күш-ажыл дээш чаагай, патриоттуг шимчээшкинде амгы үеде бүгү районда түгле чеден ажыг кижи киржип турар.

Колхоз бүдүрүлгезиниң тус-тус шолбаннарының мурнакчы дуржулгазын хандыр өөренип көөрүң, нептерединя четпес организастазы. Бир колхозтуң мурнакчыларының төлээлери өске колхозтарга барып, ында мурнакчы дуржулга-биле таныжып турар чүүл бар. Ындыг болза-даа, шак ынчаар дуржулга солчур чорудуқ үре-түңнели чавыс болуп, чамдыкта чарыгдалды безин дуглаваийн баар. Ооң кол-ла чылдагааны—дуржулганы колхозтар аразынга аргыжып солчур чорук амдыында ёзулуг ажыл-ишчи эвес, а байырлал хевирлиг, аалдажыр шинчилиг болуп турарында.

«Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш Шойжуң слётка санал бергеш, Октябрь революциязының 50 чылынга алдар кылдыр артельдиң ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелерин чугаалаан. 1967 чылда нарынчылар чүс баш малга онааштыр 90-дан эвээш эвес хураганнарны, 80-80-деи эвээш эвес кулунарны болгаш бызааларны камгалап алырын, чаа интернатты, 20 орунчуг кижи эмнелгезин, 2 чунар бажыңны, 17 чуртталга бажыңарын, 2 кызыл булуңнарны, 4 муң хой, 150 инек, 100 бызаа кирер кажааларны тударын, 30 тонна чугайны өртедирин хүлээнип алганын демдеглээн.

Ленин аттыг колхозтуң тудугжулары бо чылын 1200 хой, 300 инек болгаш бызаа кирер кажааларны, 2 чуртталга бажыңарын тударын хүлээнип алгаш түгле январьда безин 2000 кубометр тудуг ыяжын белеткен алганын тудуг бригадазының бригадири эш Дамба чугаалаан.

«Мөрен» колхозта шээр мал амгы үеде ооңдан эгелей берген. Баштай ооңдаан хойларының хураганнарын малчыннар менди камгалап ап турар. Мөренчилер бо чылын күрүнеге 105 тонна сүттү, 290 тонна эттти, 43 тонна дуктуг садар дугайында хүлээнип алгаш, январьда планын чедишкининг күүсеткенин колхоз даргазы эш Айдын-оол слётка дыңнаткан.

Тес-Хем районнуң шолбаннарының төлээлекчилери мурнакчы дуржулганы солчур сорулга-биле эрзинчилериниң слёдунга барып олурушкан. Төлээлериниң удуртукчузу — СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары эш Артаев слётка санал бергеш, тес-хемчилериниң дуржулгазын, ылаңгыя районнуң мурнакчы малчыннарының бирээзи эш Монгалбин 1966 чылда бедик көргүүлүлерин канчаар чедип алганын тодаргай чугаалаан. «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу эш Монгалбинде амгы үеде 470 хой бар, ооң иштинде 270 хой ооңдаан, 273 хураганны ол менди камгалап алган.

Слёттуң киржикчилери районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң кыйгырыг үндүрген. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр 1967 чылда күрүнеге 1411 тонна эттти, 525 тонна сүттү, 219 тонна дукту садарын эрзинчилер ол кыйгырыда хүлээнген.

Болук мурнакчыларны слётка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндулел бижиктери-биле шаңнаан.

А. ДУГЕРЖАА.

ЧАА КИНО

„ЧЫЛДАКТЫГ КУДА“

Власта — башкы институту доосван аныяк, чараш кыс, а Властик бөдүүн, ажылчын ool.

Хөлээзиниг, улуг хоорай Праганың бир кудумчуузунга болчашкан черинге Власта бактажыпкан таныжы оглунуң эжинге ужуражыр дээш келгеш, өске оолга. Властикке ужуражы бээр. Власта ол оолга бадылажып алыылы, меңээ хоорайга чурттаар бижидилге херек-тир, мени көдээ суурга башкылазын дээш чоруткан, ынчалза-даа ырак, бүдүүлүк көдээ суурга кырып каарын күзевес мен, хоорайга ажылдаар, чурттаар ужуруг кижи мен деп эзрежирге, уян сеткилдиг Властик ону кээргеп, чөпшээрежиптер. Бадылажып алырлаар.

Властик ол орланымаар, чугаакыр, хөглүг кыска бүгү сеткили-биле ынакшып, ооң даштыкы эолдекэвилен аажы-чаңынга бүзүрел турар.

— Сеңээ багай чүве кылып кагымза, мени канчаар сен? Алагадаптар сен бе?—деп, Власта оон айтырар.

Властик аңгадай берген, кезек боданыл турар.

— Ийи катап — деп, Власта ону мааавыла харылаарын орлаңдажыр.

— Ийи катап...— деп, Властик ооңум, бүзүрел чок харылаар. Ол бодаарга-ла. Власта ындыг бужар чорукту кылып шыдавас ышкаш. Ынчалза-даа Властаның (артист М. Драгокоупилова) сеткил-сагыжы хоозун, кижилериниң эки сеткил-бодалдарынга бүзүрел чок, дарган амыдыралче чүткүүр, ол сорулгазын чедип алыр дээш кандыг-даа чүдекбужар чүвени кылырынга белен, кижизиг мөзү-шынар чок уруг болур. Ынчангаш ооң чуртталгазы бодун боду мегелээн чуртталга. Ол бодунуң эрги таныжы инженер Мирек-биле (артист Р. Брзобогатый) катап ужуражып, Властиктен чарлып алырын дугуржуп алыр. Ол берге минутада-даа, өскүзүнге чалымас, эш-ооруу-биле найыралдыг, амыдралга ынак, арыг сеткилдиг Властик (артист М. Юнашек) чуртталганың шылгалдазын төлептиг тудуп, сеткилиниң буянныын көргүзер.

«Бодун боду мегелеп чоруур кижи өске кижилерни мегелевейн барып шыдавас. Ынчангаш ындыг ийи-чаңгыс кижилер амыдыралга айыылдыг»—деп, бо кинофильмниң тургузукчулары бижээн. Амыдралдың ындыг чугула айтырымын көдүрүп турар кижизидикчи ужур-уткалыг бо кинофильмни Чехословакиның «Баррандов» деп киностудиязынга кылган.

Бо солун кино республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИ

МАЛЧЫННАР КОДАННАРЫНГА

Партком секретары Михаил Сюрюнович Дамдын-биле чугаалажып олурувуста:

— Четверг — малчыннар кезиир хүнүвүс чүве, ынаар далажып олур мен—деп, биске ол ынча дидир.

Ынчангаш ооң-биле Хадылыгда аалдарже хаптывыс. Ол ынчаар хар чуга душкен, өлбек өөт-сигенни кышкы хар хөме чажырыпдаа шыдаваан, терең кадар сигеннериң баштары сырынга ыңайбээр эленейинчип чыткылаар.

Баштайгы аалга чеде бердивис. Аалдың артында кажаа ышкаш хаялар долганы берген, мурну шала кудургайлаан, сарыг шат бады барган. Ол болза кадарчы, коммунист Куулар Хүрештин кыштаа болду.

Михаил Сюрюнович малчын-биле мендилешкеш, ооң ажыл-хожулунуң дугайын сонуургап айтырды. Малчын 385 хой малдап турар. Бо хүннерде 80 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. 100 хойга онааштыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дукту кыргын алырын ол хүлээнген.

Кадарчы кезек олургаш:

— Өөм-даа эргижирээн, бажыңны-даа тар-туру контуг апаарды, өске улустар чаа бажыңнарга четтигип турар чүве-дир, меңээ кандыг ирги?—дидир.

— Бистиң совхоз бо чылын 25 санныг чуртталга бажыңнарын тудар деп планнаан, олар болу бээрге, ынчаарда көөр бис—деп партком секредары аңаа харылады.

Малчынның кожазы — Ондар Дугержаа. Ол өөрү-биле кады 1045 дөтпелерни менди ажаап турар. Ооң кадайы Монгуш мооң мурнунда төп фермага база-ла чаш малды—бызааларны доруктуруп, оларны семис, шыырак кылдыр ажаап турган. Ооң эки ажылы халас барбаан. Чоокта чаа-ла ону эки ажылы дээш Күш-ажылчы Кызыл тук орден-биле чазак шаңнаан. Оларның кыштаа мырыңай-ла чаа черде туттунган.

— Эки малчыннар болурун аазаан улус бис, ындыг чүве болганда, баштай эрткен чылгы хураганнар кадарарындан эгеледи-вис — деп оларның кайызы-даа чугаалап олурлар.

Бо өгде түгле солуннар чагыттынган эвес, харын тыва төөгүзүнүң 1,2 томнарын болгаш өскедаа номнарны база садып алган. Ажылдан чайлыг үе-шагында олар номнарын ажып, номчуп турарлар.

Оюн Дажый-оол — «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Эки үре-түңнелдиг ажылы-биле макталды ол чаалап алган. Совхозтуң дирекция чери ону каш удаа шаңнаан. Ооң кадайы Долума ажыл дээш карак-кызыл. Амгы үеде оларның кадарып турар 595 хоюндан 180 ажыг хой төрээн. Малчыннар Куулар Дугаржап, Ондар Хынырооол болгаш өскелер-даа автолавка чамдыкта куруг чыгыы келир, ол келирде макарон кылыглардан эгелээн, хевис, дорожка болгаш өске-даа бараанларны малчыннарга чедирбейн, арада сайгарып кааптарын, ажыл төлевири акшаны малчыннарга моон сонгаар боттарынга чедирип берип турарын чурумчутса чогуур дээрзин чугаалап турдулар.

Эскет чок ыйылак иштинде Ондар Баазанович Баян-Доонун делгем чырык, арыг-силиг бажыңынга кирип келириниске, төп ферманың эргелекчизи Ондар Кувар ооң ажыл-ижи-биле бисти таныштырды. Баян-Доо боду чок болду. Ажыл кижизи кайын олурар. Ырак ховуда хоюнуң чанында ооң чугле бараанын көрдүвүс. Ооң бажыңының иштинде ханада алдын хоо-биле хоолап каан самбырада Хүндулел бижик тур, ында мынча дээн: «Совет Тыванын 20 чыл болган ою-биле холбаштыр ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киришкени дээш Ондар Баазанович Баян-Доону Хүндулел бижик-биле шаңнаар». Ондар Баян-Доо 1951 чылдан бээр мында ажылдап турар. Баштай ол чылгычылап эгелээн, 1954 чылдан эгелээш хой малдай берген. Малчын бо чылын бедиткен хүлээлгени алган: хой бүрүзүнден 3,3 кг дукту, 100 хойдан-на 95 хураганны алыр. Бедиткен хүлээлгени чедип алырда малдың одар-суттадын, ажаалдазын экижидер деп чүвени ол эки билир. «Тывага хой ажылын сайзырадыры» деп номчуганды ооң кадайы Нордуп номчуп дооскаш, ында бижээн чүүлдерни бодунуң ажыл-ижинге чогумчалыы-биле ажыглап турар.

Совхозта мындыг мурнакчы малчыннар кайы хой. Эрткен 1966 чылда 100 хойдан-на 123 хураганы менди доруктургаш, «Межегей» совхозтуң хойжузу Төкел-оол-биле аразында чарышка тиилээн Куулар, Дажы-Серениң коданында 600 төрүүр хой бар, ооң 60 ажыг хой төрээн, оларның чаш төлү бүрүн менди. Малчынның кыштаа Шамбалыг суурнуң чоогунда. Мында чурттап турар малчыннарга автолавка эргелекчизи Куулар Маадыр-оол үргүлүү келир. Ылаңгыя малчыннар кандыг чагыны кылган болдур, ону ыяавыла күүседир — мындыг ажыл-ишчини мактавайн барып болбас.

Саанчылар бедик түңнелдерни чедип алыр талазы-биле, хойжулардан чыдып калбайн турарлар. Ылаңгыя Шамбалыг фермазында саанчы Мария Монгуш эрткен чылын хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, немелде төлевирге 54 рубльди алган. Саанчылар Ондар Намчалбаа, Зоя Ондар, Бичии-Уруг, Саара Чыдыгбай олар бо чылын саар инек бүрүзүнден сүтү алырын 1500 литрден кудулаттас дээннер.

Малчыннарның эгелекчи саналдарын, сүмелерин, дилеглерин, негелде хомудалларын совхозтуң дирекция чериндан үргүлүү өөренип көөру чугула. Ындыг болзаа, кылдынза чогуур чүүлдерниң кылдынмайн турарын малчыннар чугаалап турарлар. Чүл дээрге, алган хүлээлгелерни тодаргай көргүзүп турар девирлеп кылган материалдар чок, үчёт, отчёт багай тургустунган, ооң ужурундан ажыл кижилери боттарының кылган ажылының түңнелдерин билип алыр дээш ырак-узактан совхоз төвүнче шуужүп чоруп турар. Ажылчылнарның шалыр төлевирин малчыннарга барып чедирип бээр хемчег кошкак. Ол ышкаш тускай ажыл идик-хеви-биле хандырылга сула. Бо четпестерни дарый чайладып алырын совхозтуң дирекция черинге, парткомга күзеп кагза чогуур.

М. ДЕЛЕГ.

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ ЭГЕ КЛАССТА

БАШКЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Быжыг, медерелдиг шиңгээттиңген билиглер-биле өөреникчилерни чепсеглээрининг айтырыын башкыларның, улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга партия болгаш чазак тургузуп турар. Аңаа хамаарыштыр улам чаазы-биле ажылдаарының оруктарын бистиң башкыларывыс дилеп, тып ап турарлар.

Кайы-даа эртемге быжыг билиг өөреникчилерниң эге класстарга белеткелинден хамааржыр. Чугаа сайзырадылгазының, шын бижилгениң эге билиглерин база-ла эге школага шиңгээдип алыр. Шын бижилгениң кол ооргазын эге школа бээр.

Эге школаны доозуп турар уругларның тыва дыл талазы-биле билии, белеткели чаңгыс аай эвес дээрзин практика көргүзүп турар. Бөдүүн сөстерни безин шын бижип билбес, номчуп шыдавас өөреникчилерни 5-ки классче шилчидип турары хомуданчыг. Ол кымның буруузу болуру билдингир. Баштайгы чагган чаш харже орукту иззэри ышкаш, школаның эжиин бир-ле дугаар ажыдып, партага олурган уругнуң угаанмедерелин шын башкарып, амыдырал, эртем-биле таныштырары—эге класс башкызының кол сорулгазы. Бо талазы-биле кандыг бергелерге таваржып, ооң чайлап болур аргаларны башкы эш-ооруу-биле сүмележикседим.

Класс мурнунга үнүп келгеш, үнү үнмес, ыяадычал, сөс курлавыры ядыы уруглар база таваржыр. Янзы-бүрү мергежилгелерни күүседип билбес, карточкалар ажыглап шыдавас, чаа чүүлдерни шиңгээдип алыры ооңум уруглар турун болур. Бо бүтүге хамаарыштыр өөреникчи бүрүзү-биле ажылдап, аңгы-аңгы эрга-мергежилдерни ажыглаар аңаар.

Уругларның идепкейин көдүрер дээш кичээлге хол көдүрүп, үргүлчү харылап турар уругларны колдап айтырар, харыыладыр таварылга сөөлгү үеде башкыларда бар апарган. Чамдык башкылар ол эки арганы шын эвес ажыглап, чаңгыс талалай бээри шын эвес. Эки өөреникчилерге даянмышаан, кошкак уругларже кол кичээнгей салырын утпас херек.

Үзадыр, кыскалалыр адаар ажык үннерге, ыыткыр, дүлей үннёрге, өк-биле адаар үннерге өөреникчилер хой чазыгны кылып турар болгай. Чижээлээрге, мындыг сөстерге (аът-ат, чуга-чугаа) чазып бижиптер таварылгалар тургулаар. Бо таварылгала чазып турар сөстерин шын ададып, домактың утказын билиндирерге уруглар чазын боттары эскерип каарлар.

Шын, чазыг чок бижилгени ур болгаш янзы-бүрү аргаларны ажыглап тургаш чедип алыр. Өөредилге номунда бердинген аңгы-аңгы мергежилгелерни безин күүседип шыдавас уруглар бар. Номчуп турар сөзүнүн, домааның утказын билбес болганындан, кандыг-даа утканы көргүзе бээр үжүктерни сөске бижип турар. Түгле номда бердинген мергежилгелерни кылдырары-биле кызыгаарлаттынмайн, амыдыралдан (школа, колхоз) алдынган домактарга ындыг янзылыг ажылды кылдырып болур. Оон аңгыда бердинген мергежилгелерниң күүседир аргазын өскерткеш база берип болур.

Класска болгаш класстан дашкаар номчулга уругларның шын чугаалаарынга, бижиринге, чогаадырынга дорт хамаарылгалыг. Кайы-даа класстарга тыва дыл башкыларынга таваржыр бергелерниң бирээзи—тус черниң чугаазы (диалект). Аас-даа, бижимел-даа чугаага тус черниң чугаазын өөреникчилер бо-ла ажыглаарлар. Литературлуг дылда үк сөстерни канчаар ажыглап турарын уругларга тайылбырлап айтып бээр. «Шын бижи, чугаала» деп таблицаны тыва дыл бөлүмүнити школага кылып, элээн үе эртерге-ле солун турар болза эки. Ындыг таблицаны класстар аайы-биле өөреникчилер боттары кылыры эптиг. Херек сөстерни уруглар боттары-ла чугаалап кээрлер.

Дурум барымдаалавайн, кайы хамаан чок бижип өөрени берген уругларны катап эде бижидип чанчыктырары берге боор-дур. Өөреникчилериң дең кезии бешки класска келгеш, дөртү класстың диктантызын бижип шыдавас болгулаар. Ынчангаш класска мындыг стенд кылып алдым. Картонга дөрт булуңнай кескен чуга саазыннарны карманчыгаштар кылдыр хырбалаап, эң хой частырыг кылыр өөреникчилерниң аттарын бижээш азып алыр. Часкан сөстерни дөгерезин аңаа суп каар. Ол сөстерни словарлыг диктантыга киириш болур. Ындыг ажылды эки чорудар болза, түңнели багай эвес деп бодаар мен, чүге дээрге чамдык уруглар карып шиңгээдип алыр болгай.

Тыва дыл башкыларының ажылынга дузалаары-биле республиканың башкылар билии бедидер институту дуржулгалыг башкыларның ажылдарын тарадып турар. Кайы-даа класстың тыва дыл башкылары боттарынга ажыктыг түүлдерни ооп билип ап болур. Ол ышкаш солуннарга, радиога башкыларның дуржулгазын база чырыдып турар. Башкы кижи боду чогаадыкчы ажылдап, методиктиг литература-биле чепсегленир болза, башкылаашкын ажылы чедиишкинниг болур ужурлуг.

Т. КОЛ.

Азас школазында тыва дыл башкызы.

Тожу район.

ШЫЫРАК ОЛЧА

1966—1967 чылдарның аңныыр сезонунда өлүк тывыжы ховар болганындан аңчы бүрүзү бодунга алган хүлээлгезин күүседири ындыг-ла белен эвес болган. Ынчалза-даа Сыстыг-Хемде күрүненің аңныыр-тывыш ажыл-агый черинің штатыг аңчызы Петр Наумович Поляков аңныыр сезонунда хүлээлгезин эрестиг күүседип турар.

Ол аңныыр сезонунуң эгезинде 2230 кг сайлап каан тайга тооругун дужаап, ооң 1560 рубльдің орулгазын алган. Поляков аңныыр сезонунуң баштайгы үнүүшкүнүнде 165 дицни, 15 кишти белеткел пунктузунга дужааган. Ооң өлүрген өлүүнүң эки шынарын белеткелчилер мактап турар.

Поляков ийиги аттаныышкынга эки белегкенип үнгеш, база-ла шыырак олчалыг ээп келген. Бо удаада ол 32 кишти чанып келгең. Ынчангаш Петр Наумович Сыстыг-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агый черинің аңчылар аразында калбарган социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

Н. ХУНАЖЫК.

Суд залындан

ӨЛҮРҮКЧҮНҮ ШИИТКЕН

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң үнүүшкүнүнүг ажык суду дерзин кемниг херекти үүлгеткен хамаалы И. Ш. Медээчиниң хөрөзи көргеш.

1966 чылдың май 1-де Чөөн-Хемчик районуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбырының девискээринде Шивилиг деп черге совхозтуң малын кадарып турган К. Хөйлец-оол болгаш Х. Хөөкүй-оол оларның аалынга бөлүк арагалашкын болган. Ол «чыыштың» киржикчилериниң бирээзи И. Медээчи болза Каваакай Хойлец-оол болгаш ооң кадайы Валентина Монгуш оларның амы-тынынга четкен.

И. Медээчи үргүлү арагалап, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, ол-бо черлерге улчуп чораанының түңнелинде оваа айылдыг херекти үүлгеткен.

Тыва АССР-ниң Дээди Суду И. Ш. Медээчиниң кеземче хөрөзи көргеш, РСФСР-ниң КХ 102 чүүлүнүң «д» болгаш «з» пунктулары-биле буруулуг деп саналаш, дээди ыа-биле боолан шиидер деп шиитке-лди үндүрген.

И. Ш. Медээчиниң амысын артырарының дугайында дилээн РСФСР-ниң Дээди Соведниң Президиуму хандырбаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң шиитке-лии күүсеткен.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Эргим номчукчу

1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининин талазы-биле ойнаашкыннарның бешки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чээшкинниң бир разрядынга-ла 512500 рубль түннүг ойнаашкыннар таваржыр. Бо чээшкин талазы-биле 40, 100, 500, 1000, 2500 болгаш 5000 рубльди ойнап ап болур.

Дараазында ойнаашкынның тиражтары март 30-де Минск хоорайга, май 15-те Свердловск хоорайга, июнь 30-де Алма-Ата хоорайга, август 15-те Волгоград хоорайга, сентябрь 30-де Рига хоорайга, ноябрь 15-те Баку хоорайга, декабрь 30-де Воронеж хоорайга болур.

Облигацияларны садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Кино

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Максим Перепелица» 10, «Эким, бичии кижи!» 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш мушкетёр» (1-ги, 2-ги сериялары) 12.30, 4.10, 7.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин 1918 чылда» 10.30, 2.40, «Чылдактыг куда» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг «бурганның» ооллары» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетөөр киллизинин 22-64 чаза, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуу болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделядa алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчуу, 1.).

ТС—00243.